

ZSIDÓ POLITIKAI ÉS KULTURÁLIS FOLYÓIRAT 650 Ft
2015. április / XXVII. évfolyam 4. szám

SZombat

Honnan – hová?

A magyar zsidóság 25 éve

Hernádi Miklós, Kovács András írásai

Hann Endre – Róna Dániel: Antiszemizmus Magyarországon, 2014

Zsidó téma tuti téma? – Csaplár Vilmos, Csobánka Zsuzsa, Ménes Attila

AZ ARCHÍVUM ÉLETRE KEL

A Népszabadság 4 fényképes kötetben eleveníti fel a történelem látványos és beszédes momentumait. Az „Átkos” pillanatok című első könyvben a szocializmus életképeit gyűjtöttük össze. Ismerkedjen meg velük, vagy emlékezzen rájuk ön is!

Keresse a hírlapárusoknál és
az Alexandra könyvesboltokban!

NÉPSZABADSÁG

TARTALOM

4 | ANTISZEMITIZMUS – FELMÉRÉS

Hann Endre – Róna Dániel:
Antiszemitizmus
Magyarországon, 2014

9 | A SZOMBAT KÖRKÉRDÉSE

Honnan hová jutott
a magyarországi zsidóság
a rendszerváltás óta eltelt
25 év alatt?

9 | EGYÜTTMŰKÖDÉS

Heisler András:
A „Síp utca” monopóliuma
megszűnt

11 | RENDSZERVÁLTÁS

Hernádi Miklós:
Kilöködés

13 | TÖRÉSVONALAK

Kirschner Péter:
A zsidóság a közélet
és a közbeszéd része lett

15 | ARANYKOR

Kovács András:
Tájkép felülnézetből

18 | MEGTÉRTEK, ELBUKOTTAK

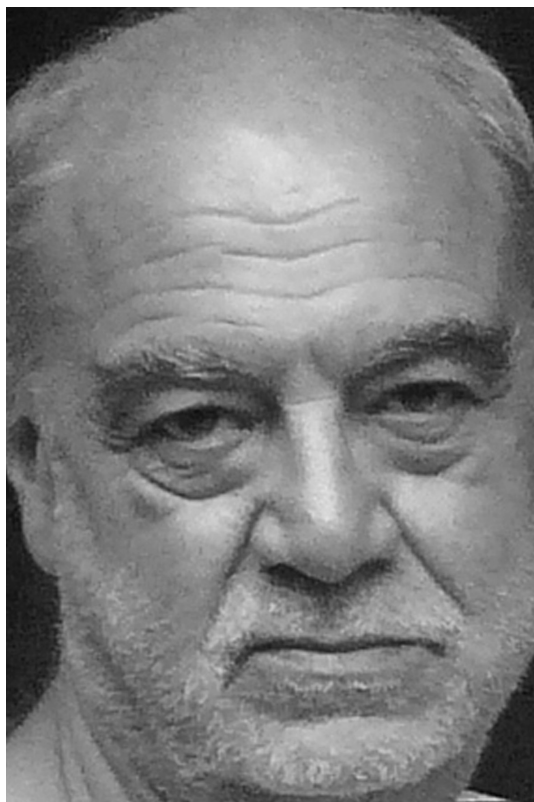
Mezei Márk:
Számvetés

21 | ÉRDEKKÉPVISELET

Oberlander Báruch:
Kezd kialakulni a hatékony
érdekképviselő

23 | ERNYŐSZERVEZET

Olti Ferenc:
A Mazsihisz monopolhelyzete

24 | VADNYUGAT

„Gyerekkorom óta sokat
hallottam üldöztetésekről”
– Csaplár Vilmos
beszélget Ayhan Gökhan

26 | SZEMBEMENNI

Csobánka Zsuzsa:
Azt járom körbe,
mit jelent az idegenség...

28 | FÉLMONDATOK

Zsidó téma tuti téma?
– Ménes Attilát kérdezte
Ayhan Gökhan

30 | VILÁGZENE

A világzene hullámain
– Idan Raichellel beszélget
Schranecz Rebeka

32 | POLKKORREKT

Izrael jó hely, de „bűnös” is
Ari Shavit: *Hazám, az ígéret
földje*

34 | LÁZÁLOM

Fallal határolt világ
Bogdan Wojdowski:
A holtaknak vetett kenyér

15–17. TÁJKÉP FELÜLNÉZETBŐL

Szerkesztőbizottság:Deák Gábor
Hoffman Iván
Itamár József-Keszt
Kovács András
Seres László
Tatár György
Turán Tamás**Szerkesztőség:**Szántó T. Gábor főszerkesztő
Gadó János szerkesztő
Muraközi Zsóka szerkesztőségi titkár
Magó Katinka pénzügyek**Állandó külső munkatársak:**Uri Asaf, Csáki Márton
Krausz Viktória, Németh Ványi Klári
Pályi Márk, Seres Attila
Szarka Zsuzsanna
Vári György, Várnai Pál**A megjelenést támogatja:**Amerikai Joint Magyarországi
Magyarországi Zsidó Örökség
Közalapítvány
Nemzeti Kulturális AlapprogramA héber és jiddis szavak átírása
a szerzők felfogását tükrözi

Terjeszti a Lapker Rt.

Címlapfotó: Kurdi István montázs

A kéziratok szerkesztése lezárult:
2015. március 16-án

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Bálint Ház
1065 Budapest, Révay u. 16.
234-es és 235-ös szoba
Telefon/fax: (36-1) 311-6665

Lapunk e-mail címe:

info@szombat.org

Címünk az interneten:

http://www.szombat.org

Egyéves előfizetői díj: 5950 Ft

Előfizethető a kiadóhivatalban,
illetve postautalványon
az OTP 11709002-20066703
„Szombat” számú alszámlán

Lapengedély száma:

III/Kul/174/1989.

HU ISSN 0865-3844

Felelős kiadó:

Kirschner Péter, a Magsike elnöke

Nyomdai előállítás: Pannonia Nyomda Kft.

Hann Endre – Róna Dániel

ANTISZEMITIZMUS
MAGYARORSZÁGON,
2014

A Medián Közvélemény- és Piackutató Intézet a Tett és Védelem Alapítvány megbízásából 2014 végén kutatást végzett az antiszemita előítéletek gyakoriságáról, erősségéről és a zsidóellenes előítéleteket tápláló csoportokról a magyar társadalomban. A kutatás kérdőíves módszerrel történt, a 18 éves és idősebb népességet reprezentáló 1200 fős minta személyes megkérdezésével. A mérési eljárás a Kovács András által kidolgozott koncepcióra épült, a kutatás során túlnyomóan az általa 1995 óta többször alkalmazott kérdőívet használtuk, ami lehetővé teszi az adatok időbeli változásainak bemutatását.

A 2013-as kutatási eredményekről szóló részletes tanulmány a TEV honlapján megtalálható. Ebben a cikkben összefoglaljuk a 2014-es kutatás legfontosabb eredményeit – különösen az antiszemitizmus mértékére és a 2014-es év ügyeinek hatására koncentrálva –, a teljes kutatást pedig egy hosszabb tanulmányban fogjuk bemutatni.

*Az antiszemitizmus
mértéke*

A magyarországi antiszemitizmus mértéke 2014-ben az előző évhez képest érdemben nem változott. A lezajlott kismértékű elmozdulás a polarizáció irányába hat: az elmúlt egy évben nőtt az antiszemita állításokra immunisak aránya, ugyanakkor minimálisan nőtt azok száma is, akik számos ilyen állítással egyetértenek. Kutatásunkban ez utóbbi – a kérdőív kérdéseire következetesen

zsidóellenes választ adó – csoportot „szélsőséges” antiszemitáknak neveztük el, hangsúlyozva ugyanakkor azt, hogy kérdőíves kutatással csak véleményt lehet felderíteni, viselkedést nem. A köztes csoportot, amely sok kérdésben előítéletes, más kérdésekben azonban attól teljesen mentes választ adott – Kovács András kategorizálását követve – „mérésékelt antiszemitának” nevezzük. Az antiszemitizmus egyik dimenziójában azt vizsgáltuk, hogy a zsidósággal kapcsolatban milyen nézetek, sztereotípiák élnek a válaszadók fejében (a nyolc állításból két példa: „túl nagy a zsidók befolyása ma Magyarországon”; „a zsidók hajlamosabbak tisztátalan eszközöket használni céljaik elérése érdekében, mint mások”). Az ezekkel való egyetértést kognitív antiszemitizmusnak neveztük el. A másik dimenzióban – affektív antiszemitizmus – a zsidókhoz való érzelmi hozzáállást, társadalmi távolságtartást vizsgáltuk, két kérdés alapján, amelyek arra vonatkoztak, hogy mennyire érzi a válaszadó

rokonszenvesnek vagy ellenszenvesnek a zsidókat. A kognitív antiszemitizmus alapján képzett csoportok nagysága változatlan maradt, ugyanakkor az érzelmi zsidóellenesség valamelyest tovább terjedt. Végül a két dimenziót összevonva alakítottuk ki a tanulmányban használt kategóriarendszert.

Szélsőséges antiszemita Mérsékelt antiszemita Nem antiszemita
1. táblázat Az antiszemitizmus változása 2006 és 2014 között (százalék)

	Szélsőséges antiszemita	Mérsékelt antiszemita	Nem antiszemita
2006	18	16	66
2011	26	14	60
2013	20	18	62
2014	21	11	68

A tipológia alapján kijelenthető, hogy a nem antiszemita aránya nőtt, miközben a mérsékelt antiszemita jelentősen csökkent. A pozitív összképet árnyalja, hogy minimálisan növekedett a szélsőséges antiszemita száma is, illetve több más indikátor is inkább polarizációt mutat: a zsidóellenességre teljesen immunis és teljesen fogékony közönség is nőtt.

Az alábbi ábra jelzi az érzelmi elutasítás fokozódását, ugyanakkor arra is rávilágít, hogy ez nemcsak a zsidókkal, de több más

kisebbséggel szemben is bekövetkezett. A zsidóságra iránti ellenszenv a magyar társadalomban nem számít erősnek a más csoportok iránt megnyilvánulóhoz képest.

A zsidósággal kapcsolatos ügyek fontosságának percepciója

A legutóbbi kutatás célja a zsidósághoz való viszony követő vizsgálatán túl az volt, hogy képet kapjunk a kormányzat és a zsidó szervezetek között a 2014-es évben kialakult nézeteltérések, konfliktusok – mindenekelőtt a Szabadság téri emlékmű ügyének – társadalmi fogadtatásáról, és e viták összefüggéséről az antiszemitizmus mértékével.

Noha sok válaszadó (61 százalék) állítja, hogy hallott a német megszállási emlékmű ügyéről, és azt sem kevesen állítják, hogy értesültek a 2014-es év holokauszt-emlékévé nyilvánításáról (37 százalék) illetve egy új budapesti múzeum tervezett felépítéséről a gyermek-áldozatok emlékére (27 százalék), ugyanakkor csak kis részükről feltételezhetjük, hogy ténylegesen odafigyeltek ezekre az ügyekre. Negyedük-ötödük nem tudta helyesen megnevezni, hogy mi volt a zsidó közösség álláspontja a vitatott témákban, rá-

adásul a válaszadók alig több mint 5 százalékáról mondható el, hogy mindhárom kérdésről hallott és mindhárom kérdésben jól azonosította a zsidó közösség álláspontját is. Az önbevalláson alapuló hallomásnál sokatmondóbb az, hogy nyitott kérdésre (tehát fejből, előre megadott válaszlehetőségek nélkül) hányan tesznek említést az eseményekről: csak arról mondhatjuk el, hogy számon tartja az ügyet, aki magától is nevesít legalább egy konkrét történetet. A holokauszt-emlékévet mindössze 2 százalék, a német megszállási emlékművet pedig 10 százalék említette spontán módon. (Egyébként ezeken kívül Zoltai Gusztáv tanácsadói kinevezése volt az egyetlen olyan ügy, ami foglalkoztatta a közvélemény kimutatható részét, ám azt is csak 2-3 százaléknál válaszadó hozta szóba).

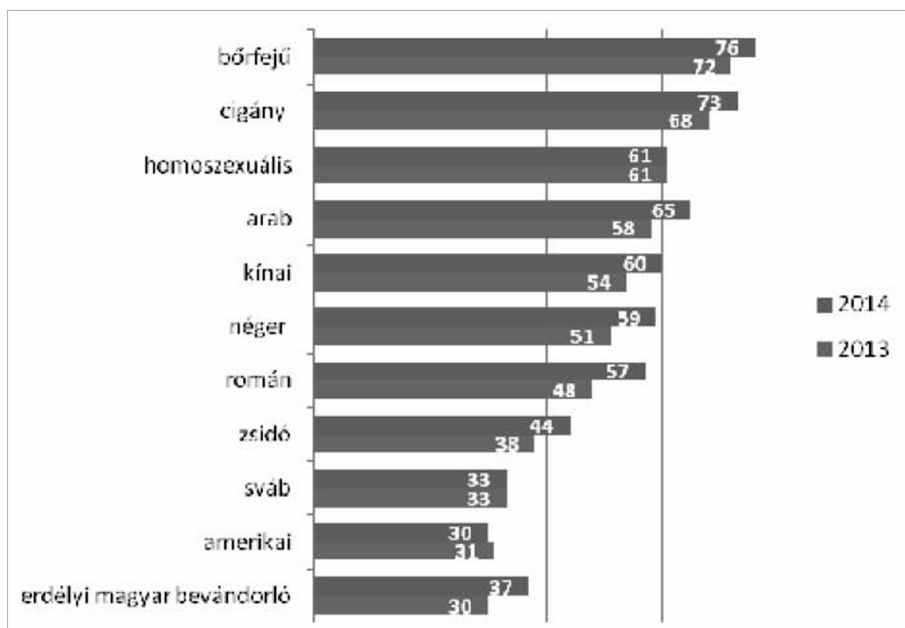
Vélemény a Szabadság téri emlékműről

A magyar lakosság véleménye megoszlik abban a kérdésben, hogy a zsidóság második világháború alatti tragédiájáért ki a felelős: 51 százalék szerint Magyarország is felelős, 40 százalék szerint viszont kizárólag a németek (nagyon hasonló arányokat mutatott szinte szó szerint ugyanebben a kérdésben a korábbi Medián-felmérés*). Látszólag konzisztens a közvélemény, hiszen a német megszállási emlékmű – amely a német felelősséget és a magyar ártatlanságot szimbolizálja – megítélése is hasonló: 52 százalék nem támogatja az emlékmű felépítését, 34 százalék igen. Ugyanakkor a megkérdezettek 21 százaléka nem látja ugyan felelősnek az akkori Magyarországot, mégsem támogatja az emlékművet, további 16 százalék pedig annak ellenére helyesli az emlékmű felállítását, hogy Magyarországot is felelősé teszi a holokauszt miatt.

Tizből majdnem négy válaszadó tehát következtetlenné tűnik ebben, minden negyedik pedig legalább az egyik kérdésre nem tudott válaszolni.

Ennek a mintázatnak az lehet az egyik oka, hogy míg az első kérdésben nem volt

1. ábra Társadalmi távolság különféle csoportoktól. „Nem járulna hozzá ahhoz, hogy a szomszédságába költözzön egy...” (százalék)

* http://tev.hu/wp-content/uploads/2014/05/Medi%C3%A1n_eml%C3%A9km%C5%B1_201404.pdf

A kormány emlékművet állított Budapesten a német megszállás áldozatainak emlékére	Magyarország is felelős azért, ami a magyar zsidókkal a háború alatt történt			Együtt
	inkább egyetért	inkább nem ért egyet	nem tudja	
egyetért ezzel	16	15	3	34
nem ért egyet	28	21	3	52
nem tudja	7	4	3	14
összesen	51	40	9	100

2. táblázat A magyar holokauszt felelősségére vonatkozó két kérdés keresztemoszlása (százalék)

direkt politikai utalás, addig a német megszállási emlékművel kapcsolatos kérdésben benne volt az, hogy azt a kormányzat emelte. A válaszok megoszlásában ennek megfelelően jelentős különbségek voltak pártpreferencia szerint (a fideszesek 43 százaléka, a Jobbik nélküli ellenzék 23 százaléka támogatta, míg 42-69 százaléknyan elleneztek), ugyanakkor a direkt politikai vonatkozást nem tartalmazó kér-

oroszgot, mint az a megfontolás, hogy egyáltalán semmilyen emlékművet nem szeretnének állítani a zsidóság számára.

Az inkonzisztens válaszokra azonban valószínűbb magyarázat az egyszerű tájékozatlanság. Feltehetően a válaszadók jó része – noha hallott az eseményről és az azt övező botrányról – egyszerűen nincs tisztában azzal, hogy mit szimbolizál a német megszállási emlékmű. A következet-

hazánk felelős lenne a zsidók tragédiájáért. Ezt a hipotézist erősíti a 'nem tudom' válaszok jelentős aránya is (9, illetve 15 százalék).

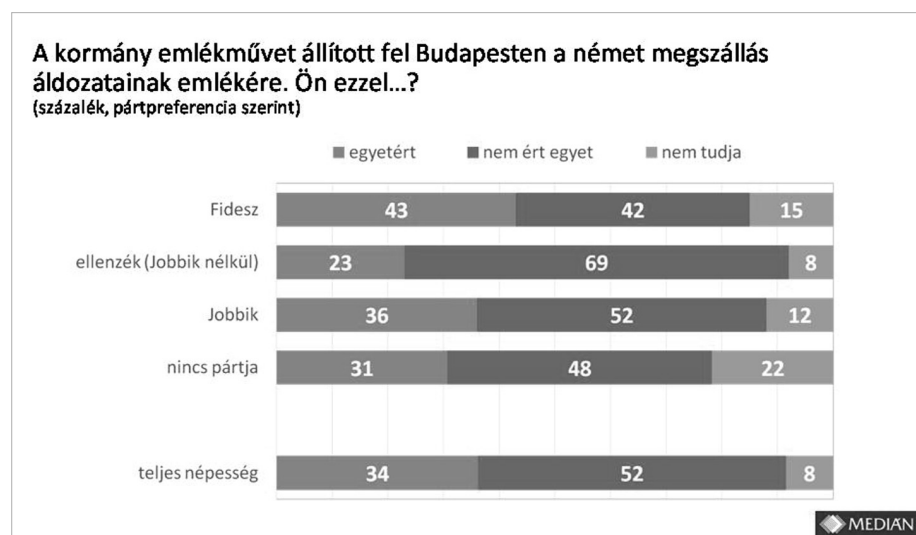
Ennek belátása után nem meglepő, hogy az antiszemitizmus és az emlékmű helyeslése között sincs egyértelmű összefüggés. A – népesség többségét alkotó – nem antiszemita válaszadók 55 százaléka ellenzi az emlékmű felépítését, a mérsékelt antiszemiták szinte fele-fele arányban ellenzik vagy támogatják, a szélsőséges antiszemitáknak pedig kétharmada ellenzi – sokan közülük valószínűleg azért, mert a zsidósággal kapcsolatos bármifajta emlékművet elutasítanak. Magyarországot a holokausztban viszont annál valószínűbben gondolja felelősnek valaki, minél kevésbé antiszemita.

A 2014-es év holokauszt-emlékévvé nyilvánításáról és a gyermekáldozatok emlékére tervezett múzeumról kevesebben hallottak, tehát nyilván még kevésbé tájékozottak a válaszadók, mint a Szabadság téri emlékműről.

Vélemény a zsidó szervezetek és a kormány közötti párbeszédéről

A válaszadók többsége, 64 százaléka úgy gondolja, hogy a zsidóságot érintő kérdésekben a kormánynak ki kellene kérnie a zsidó közösségek véleményét. Hozzájuk képest kevesebben vannak azok, akik ennél többet vagy kevesebbet tartanak helyesnek: 22 százalék szerint más ügyekben is konzultálnia kellene a kabinetnek a zsidó vezetőkkel, 48 százalék szerint viszont semmilyen ügyben nincs erre szükség.

A zsidó közösség lehetséges megnyilvánulási formáival kapcsolatban még megosztottabb a közvélemény. 26 százalék odáig menne, hogy a zsidó szervezetek a kormány minden egyes nagy fontosságú döntésével kapcsolatban nyilvánítsanak véleményt, még akkor is, ha nem kérték fel őket. Szűk többség (57 százalék) szerint ezt csak akkor tegyék meg, ha a kormány felkérte őket, és alig vannak kevesebben (49 százalék) azok,

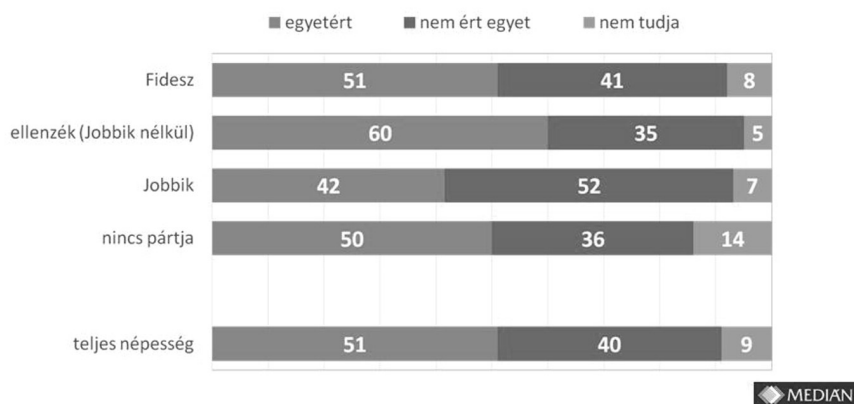

désre a fideszesek 51, a baloldali ellenzék 60 százalékban ismerte el Magyarország felelősségét, 41 és 35 százalékban pedig elleneztek. A jobbikos válaszadók elutasító hozzáállása mögött éppúgy lehet az, hogy nem gondolják felelősnek Magyar-

len válaszadóknak is csak nagyjából harmada tűnik politikailag motiváltnak, többségük még ebben is következetlen: például fideszes létére nem támogatja a kormány magyar felelősséget elhallgató emlékművét, ám azzal sem ért egyet, hogy

„Magyarország is felelős azért, ami a magyar zsidókkal a háború alatt történt.” Ön ezzel...?

(százalék, pártpreferencia szerint)

akik a kényszerű állásfoglalást is helyeslik – ám csak akkor, ha a zsidóságot érintő ügyekről van szó. A megosztottságot jelzi, hogy 51 százalék viszont úgy gondolja, hogy a zsidó szervezeteknek csak saját vallási ügyeikkel kellene foglalkozniuk, a kormány döntéseivel nem.

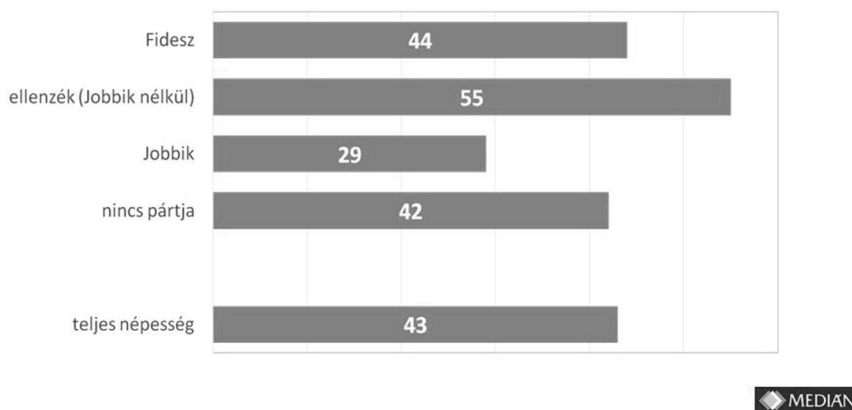
A konzultáció és véleményformálás helyes irányáról és mértékéről vallott lakossági vélemény csak részben függ össze a zsidóellenes predispozícióval és a pártpreferenciával: a szélsőséges antiszemita és a jobbikosok 29 százaléka helyesli a kényszerű zsidó véleménynyilvánítást (szemben a teljes népesség 49 százalékával), és 68 százalékuk gondolja úgy, hogy a kormány döntéseit egyáltalán nem kellene kommentálniuk a zsidó

szervezeteknek (szemben a teljes népesség 51 százalékával). A zsidó közösséget „csendre intők” jó része tehát a nem antiszemitaik közül kerül ki.

A válaszok ismét erősen megoszlanak abban, hogy milyen hatása van a zsidó szervezetek kiállításának. A pozitív hatást (hozzájárul a pártbeszédhez és a zsidóellenesség csökkentéséhez) 43 százalék, a negatív (növeli a zsidóellenességet) 47 százalék feltételezi. A pozitív állítással a jobbikosok és a szélsőséges antiszemitaik az átlagnál kevésbé értenek egyet (29 és 27 százalék), a negatív pedig kismértékben népszerűbb a körükben (52 és 57 százalék). Ez ugyanakkor ismét azt támasztja alá, hogy a vélemé-

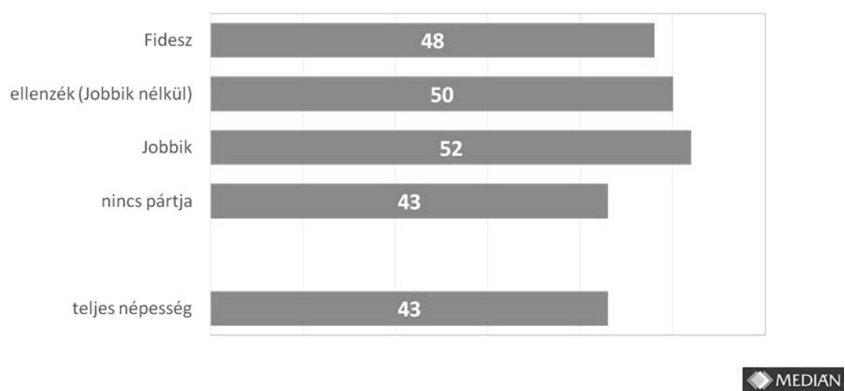
„Ha a zsidó közösség képviselői minél több kérdésben hallatják szavukat, az hozzájárul a párbeszédhez és a zsidóellenesség csökkenéséhez”

(az egyetértők aránya százalékban, pártpreferencia szerint)

„Ha a zsidó közösség képviselői minél több kérdésben hallatják szavukat, az csak növeli a zsidóellenességet”

(az egyetértők aránya százalékban, pártpreferencia szerint)

nyek elsősorban nem a pártpreferencia és az antiszemitaizmus erőssége szerint szóródnak: a baloldali pártok szavazói és a nem antiszemitaik is megosztottak a kérdésben.

Összességében a válaszadók elsöprő többségének, 87 százalékának állítása szerint a fenti ügyek következtében nem változott a véleménye a zsidó közösségről. 8 százalék nyilatkozott úgy, hogy romlott a véleménye, 3 százalékuk pedig javult – ebben viszont már erős szerepet játszott a politikai háttér. A negatív mérleg nagymértékben abból tevődik össze, hogy a szélsőséges antiszemitaik és a jobbikosok összképe romlott. Kismértékben a kormánypártiak mérlege is

3. táblázat „A zsidó közösség képviselői nyilvánítsanak véleményt...” (százalék)

	Fidesz	Jobbik	Jobbik nélküli ellenzék	Bizony- talanok	Szélsőséges anti- szemiták	Teljes népesség
...a kormány minden nagy fontosságú döntésével kapcsolatban, akár felkérték őket erre, akár nem	28	11	40	23	23	26
...a kormánynak a zsidó közösségre vonatkozó minden döntésével kapcsolatban, akár felkérték őket erre, akár nem	54	29	59	47	29	49
A zsidó közösség képviselői csak akkor nyilvánítsanak véleményt a kormány döntéseivel kapcsolatban, ha erre a döntéshozók felkérlik őket	60	60	58	52	58	57
A zsidó közösség képviselői ne foglalkozzanak a kormány döntéseivel, hanem csak saját vallási ügyeikkel	54	68	44	46	59	51

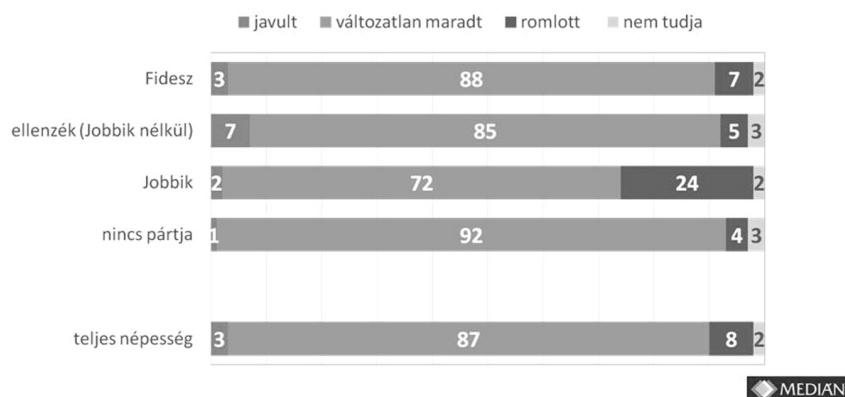
dést váltottak ki az események, hogy ez a többségi társadalmat nem érinti közvetlenül. Noha adataink szerint az antiszemitizmus mértéke érdemben nem változott, és a 2014-es események zsidóellenességre gyakorolt hatása is minimális volt, aligha válna a zsidóság megítélésének előnyére, ha képviselői hosszú távon is konfliktusos ügyekkel szerepelnének a nyilvánosságban.

(A korábbi, 2013-as felmérésről a Szombat 2014. februári számában, valamint honlapunkon – www.szombat.org – olvasható elemzés, interjú. – A szerk.)

negatívabb lett, azonban a nem antiszemitikáé és a baloldali szavazóké még minimálisan javult is. A politikai polarizáció mellett azonban az is intő jel lehet a zsidó közösség számára, hogy a bizonytalanok véleményének mérlege is negatív. Ám még egyszer hangsúlyozzuk, hogy csak nagyon kis elmozdulásról beszélünk.

Összefoglalva elmondható, hogy a zsidó szervezetek és a kormány közötti konfliktussal a széles közvélemény jelentős része nem foglalkozott, nem tudta értelmezni azt. Ez lehet az elsődleges oka annak, hogy sok válaszadó esetlegesen, „következetlenül” nyilatkozott meg. Ám ahhoz képest mégiscsak jelentős érdeklő-

„Mindezeket az ügyeket figyelembe véve az Ön véleménye a magyarországi zsidó közösségről az elmúlt hónapokban...”
(százalék, pártpreferencia szerint)

חפץ שמח!

Minden kedves Olvasónknak kóser Pészachot kívánunk!

ELŐFIZETŐI AKCIÓNK NYERTESEI

Dr. Haller László, Budapest – utazás a Mazsike „Határtalan” programjának kulturális zárándoklatára

Szabó Miklósné, Budapest – egész éves Bálint házi bérlet a programokra

Kovács Zsolt, Budapest – egész éves bérlet a Bálint Ház edzőtermébe

Gratulálunk a nyerteseknek, és kérjük, az info@szombat.org címen vagy a 06-1-311-6665-ös telefonszámon jelentkezzenek!

HONNAN – HOVÁ

jutott a magyarországi zsidóság
a rendszerváltás óta eltelt 25 év alatt?

A SZOMBAT KÖRKÉRDÉSE

1. Milyen folyamatok zajlottak le a magyarországi zsidóság körében a rendszerváltás óta, milyen eredményeket könyvelhet el, és milyen kudarcok érték?
2. Változott-e a közösség identitása, mentalitása, közérzete, intézményei, önszerveződési képessége, érdekképviselőinek hatékonysága?
3. Miben bíztak negyedszázada, milyen vízióik voltak, mi valósult meg, és mi az, ami ma is hiányzik?
4. Milyen perspektívákat lát ma a magyarországi zsidóság előtt? Lesz-e, s ha igen, milyen lesz a magyarországi zsidó közösség negyedszázad múlva?

Heisler András

A „SÍP UTCA” MONOPÓLIUMA MEGSZÜNT

Alapvető változásként értékelem, hogy a „Síp utca” korábbi monopóliuma megszűnt. Ez meghatározza az egész közösség jelenlegi és jövőbeni fejlődését. Ma már több, egymástól és a Mazsihistól is függetlenül működő hitközség mellett civil zsidó szervezetek tucatjai dolgoznak a zsidóságért. Ez önmagában is eredmény, a sokszínűség erőt adhat a közösségnek. A civil szervezetek saját működési területükön az elmúlt évtizedben már fontos eredményeket tudtak felmutatni. A legnagyobb zsidó szervezet (Mazsihisz) a

huszonöt esztendő előtti állapothoz képest ma sokkal nyitottabban működik, zsinagógáit, intézményeit képes volt felújítani. Súlyos kudarc azonban, hogy az elmúlt negyedszázad során a szervezetek képtelenek voltak az együttműködésre, sok esetben egymást konkurensnek, s nem potenciális partnernek vagy szövetségesnek tekintik. A nagyobb

hitközségek az elmúlt évtizedben hibásan, egy-egy politikai párt közelébe pozicionálták magukat és ezzel az egymással való – egyébiránt sem problémamentes – kooperáció lehetőségét drasztikusan csökkentették.

Izraelhez való viszonyunk mindenképpen változott. Ma a zsidó közösség közelebb érzi magát a zsidók államhoz. Közérzetünket az antiszemitizmus erősödése meghatározza, de legalább ilyen súllyal bír a már említett szervezetek közötti együttműködési készség hiánya. Az önszerveződés létező jelenség, ám súlyos korlátot jelent a civil szervezetek alacsony infrastrukturális háttere és forráshiánya. A jogtalanul elvett közösségi ingatlanok utáni járadék fontos forrása mindhárom államilag elismert zsidó hitközségnek (Mazsihisz, Orthodoxia, EMIH). Annak automatizmusa azonban olyan kényelmi pozíciót jelent mindegyikük számára, ami a szervezetek önfenntartó képességének kialakulása ellen hat. Érdekképviselő vonatkozásában elfogult vagyok: az elmúlt másfél évben a Mazsihisz munkája révén a zsidóság érdekképviselői tevékenysége komoly mértékben javult.

Szabad vallásgyakorlás, zsidó reneszánsz, új források, virágzó közösség. Ezek voltak a vízióink. Sok tekintetben történtek is előrelépések, de lehetőségeinket nem használtuk ki, és ez súlyos történelmi hiba. A Mazsihisz (korábbi) monopóliumra való törekvése, az értelmiség távolmaradása, az adományozási kultúra stagnálása, a zsinagógák üressége, a hitközségek és civil szervezetek együttműködési képtelensége nehezítette a fejlődést. Szervezeteink képtelenek, vagy csak rendkívül kis mértékben növelni az aktivitásukhoz szorosan kötődők körét.

A zsidó közösség infrastrukturális háttere ennek ellenére óriási mértékben javult. Fontos a zsidó oktatásban résztvevő szervezetek fejlődése, az oktatási

rendszer megléte. Tény, hogy színes zsidó élet zajlik Magyarországon, azonban nem elhallgatható, hogy ezeken a rendezvényeken mindig ugyanaz a szűk kör jelenik meg, valódi bővülés alig tapasztalható. A zsidó értelmiséget egyik hitközség sem tudta nagyobb számban megszólítani. A hitélet, a minjének fenntartása szinte mindenhol gondot, vagy komoly erőfeszítést igényel – s ebben nincs valódi különbség a zsidó vallási irányzatok között. Leginkább a szervesen működő, egyre bővülő létszámú és öntevékeny zsinagógai közösségek hiányoznak, miközben a szervezetek belső problémáikkal és a résztvevők egyéni érdekeivel vannak elfoglalva – a valódi közösségépítés helyett.

A magyar zsidóság válaszút előtt áll. Vagy képes a magyar történelmi tradíciókat hordozó ortodox és neológ mozgalmakat erős irányzatokként működtetni, vagy egyre jelentősebb területeket kell átadnia a rendkívül agilis és virulens nemzetközi Chabad mozgalomnak. Huszonöt év múlva egy erős neológ mozgalmat szeretnék látni, olyat, amely vallásgyakorlatának megváltoztatása nélkül képes lesz betagozódni valamely erős nemzetközi zsidó vallási mozgalomba, s egy megújult orthodoxiával történő együttműködésben a jelenleg aktív közösség létszámának megduplázódását remélem. Ezzel párhuzamosan az un. szekuláris zsidóság létszáma csökkenni fog, mindenképpen nagyobb mértékben, mint a valláshoz kötődők bővülése. Vagyis az asszimilációban jelentős létszám fel fog oldódni. Huszonöt év múlva a holokauszt által leginkább sújtott vidéki közösségek száma is redukálódhat, s a szórványok a nagyobb helyi közösségekbe integrálódva fognak majd közösséget alkotni. Meggyőződésem, hogy huszonöt év múlva is lesz zsidó élet Magyarországon, s nekünk zsidó vezetőknek nagy a felelősségünk abban, hogy az milyenné alakul.

Súlyos korlátot jelent a civil szervezetek alacsony infrastrukturális háttere és forráshiánya.

Szombat az interneten

Alárendelt szerepben – Önérdék után loholva megoszthatók a zsidó szervezetek |
Zsidó Lear király a katolikus templom pincéjében | Izrael: továbbvándorló „oroszok” |
Egy síita imám, aki héberül a békéről beszél

www.szombat.org

facebook.com/szombat.folyoirat

Olvassa a *Szombatot* az interneten is!

Hernádi Miklós

KILÖKÖDÉS

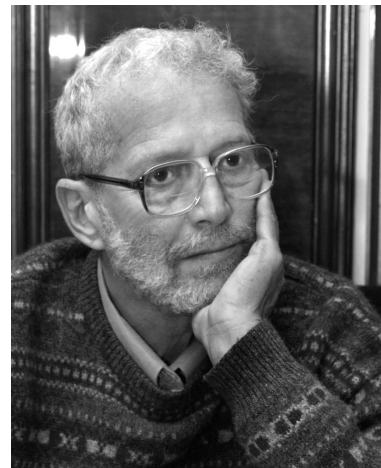
Még a rendszerváltás előtt, a Mazsike megalakulásának lázas heteiben történt, hogy a magyarországi zsidóság egy világias, vagy mondjuk így: felvilágosult szegmense (élvonalbeli, nem csak zsidó értelmiségiek vezérletével) felesküdtött egy addig soha nem látott dolog véghezvitelére: a magyarországi zsidóságnak *mint zsidóságnak* az akkori szélesebb magyar társadalomba való integrációjára. (Aki magyar zsidó addig integrálódni próbált, azt jobbra zsidó identitásának elrejtésével vagy megtagadásával tette.) Indító feltétel volt ehhez a „zsidó” név régóta esedékes kifényesítése. Ez – mint oly sokszor a múlt magyar történetében – hazafias alapon történt: holt és élő zsidó nagyjainknak nem csupán a szűkebben zsidó, hanem elsősorban a szélesebb magyar ügyekhez tett jelentékeny hozzájárulását hangsúlyozva. A mozgalom adta „együttes élmény” (Merei Ferenc kifejezése) ebben tagadhatatlanul eredményes volt: a „zsidó” név egyszeriben lekerült a zsidó lelkek szegyenpadjáról. Elpárolgott a zsidó öngyűlölet java része. Emelt fővel lettünk egyszerre zsidók és magyarok.

Kissé idealisztikusak voltunk, hiszen *minden* egyenlőtlenség és diszkrimináció ellenzőinek akartuk hinni magunkat; nem akartunk különbséget tenni tagságunk vallásos és nem vallásos zsidói, egészen vagy csak részleges, kikeresztelkedett vagy ki nem keresztelkedett zsidói között. Sőt, a Lauder iskola megszervezésekor nem-zsidó tanerőre-növendékekre is számítottunk. Komolyan vettük az egyenlőséget. Az SZDSZ holdudvarába is magától értetődő *emberi jogi* alapállásunk terelt legtöbbünket. Politikai értelemben ezenközben viszont nagyon is elhatárolódtunk számos zsidó politikustól, így például a Rákosi-féle pártvezetőségtől (ahogy az SZDSZ is tette), meg a Kádár-korszak vadul Izrael-ellenes külpolitikai újságíróitól, hiába voltak származásilag *mind egy szál*ig zsidók. Sőt, hasonló politikai okból még a magyar zsidóság vallási vezetői iránt is bizalmatlanok voltunk (noha ők kapedlit is hordtak, és olvastak héberül, amit tagjaink közül csak nagyon kevesen tudtak), egyszerűen a kommunista hatalomnak tett egykori gesztusaik miatt, pontosabban amiatt, hogy nem bizonyultak különbnek a keresztény egyházak besúgó papságánál.

Gondolhatnók, a Mazsikébe tömörült újfajta zsidó közösség a fenti egyenlőségi elképzeléseivel és politikai elhatárolódásaival igazán gusztusos falat lehetett volna a rendszerváltás terített asztalán. Igazán be lehetett volna fogadni őt magát is, és vele együtt az egész magyarországi zsidóságot is az ország újfajta politikai üzemelésébe. Nem így történt. Már nagyon hamar kitűnt, hogy az integrálódásnak ez az újfajta álma (mármint az olyan integrálódásé, amely *nem kíván önmegtagadást*, még kevésbé önfeloszlatást a kisebbségtől) éppúgy kudarcra van ítélve, mint ama egykori, az apáinké-nagyapáinké, amely a teljes megmagyarosodástól remélt legalább részleges elfogadtatást.

Csak címszavakban sorolom az elfogadás hiányát tükröző jelzéseket: már a legelső szabad választás antiszemita plakátfeliratait, a Csoóri-féle önfelmentően vádaskodó mondatokat, a megsejényítő 30 ezer forintos kárpótlási összegeket a munka- és haláltábori szenvedések fejében, Landeszman rabbi (és jóval később Kertész Ákos) elűzését. Azután a magyar östörténeti áltudományosság legelső soron antiszemita mutatóványait, lásd bármelyik rovásírásos „nemzeti” könyváruda bőséges *Scharf Móricz*-, *Henry Ford*-, *Cion bölcssei*- vagy *Mein Kampf*-kinálatát. Az ősmagyarozók ezenkívül a zsidóság legbősebb muzulmán ellenségeivel követelnek államközi barátságot, ők tudják, miért. Említhetem még a felélénkülő kunbélázást mint minden trianoni, donkanyari, malenkij robotos vagy édeserdélyi sérelem aláfestését, a Kádár-korszak anticionizmusának a mai közvéleménybe való becsepegtetését holmi tel-avivi „ügynökök” beszivárgására hivatkozva (ld. Csurka színvonalatlan fantazmagóriáit), és talán a legfájóbb fejleményt, éppen az SZDSZ szélső liberálisaitól: a gyűlöletbeszéd és a holokauszt-tagadás tágkeblű felmentését.

Ne próbáljuk kisebbiteni az SZDSZ szélső liberálisainak talán szándékolatlan kártevését! Az ilyenformán politikai védelem nélkül maradt magyar zsidókkal – orrontották meg a kripto-nyilasok – most már csakugyan min-

Fotó: Tóth Csilla

Az ősmagyarozók a zsidóság legbősebb muzulmán ellenségeivel követelnek államközi barátságot.

A különállás
ismét teljesnek
mondható.

dent meg lehet tenni. Inzultálni lehet őket a nyílt utcán. Évről évre le lehet dönteni, el lehet csúfítani köztéri vagy temetői emlékműveiket. *Ezt jelenti ugyanis a magyarság „önvédelme”: támadást.* Ha egyszer állítólag a magyarság az „áldozat”, nosza, üthessen szabadon „vissza”. Hallástakat lehet közzétenni a magyar zsidóság jelesebb képviselőiről, azok címével, telefonszámával felszerelve. Ki lehet lökni a zsidókat szervezetestül, intézményestül a „nemzettestből”, boldoguljanak egymás közt. Még Nobel-díjas képviselőjüket is „Imre Kertészként” lehet kitagadni a magyar irodalomból – betetőzésül annak, hogy a zsidóságot ábrázoló kisebb írók is gombnyomásra lekerülnek a magyar irodalmi díjlistákról. A nagy vagy kicsiny zsidók egykori szenvedéseit, többet mondok: még egykori létezését is ki lehet radiózni a nemzet emlékeztetőből például egy gyáva, alamuszi emlékművel.

Ma olyan nemzetről beszélünk, amely nemhogy végre elfogadná nagy vagy kicsiny, holt vagy élő zsidó honfitársait, de továbbra is épp tulajdon zsidóit okolja azért, hogy mint nemzet nem nőhetett nagyra. Ahelyett, hogy beismerne – de hát miért is ismerné be, hol az az erő, amely rávehetné? –, hogy jó vastag része volt tulajdon zsidóságának kitaszításában és kiirtásában, vagyis abban, hogy nemzetként, vérszomjasságában, rabló ösztöneinek kiélésében, egykor *saját hitványsága miatt* nem nőtt nagyra.

Talán lezajlott némi integráció a rendszerváltás hónapjaiban, csendes utójátékként a demokratikus ellenzékben létrejött időleges egységnek, de a kilöködés szinte nyomban elindult. A különállás ismét teljesnek mondható, csaknem olyan végletes formában, mint a negyve-

nes évek első felében. A különállás a szabály, és az átbátározás a véletlenszerű. Radnóti Miklósné most publikált naplójának 1940. augusztus 14-i bejegyzése megörökíti a két nagyszerű barát, Bálint György és Radnóti Miklós összeszólalkozását: „Gyurinak ez a legújabb örülete... hogy mi köze a magyarsághoz, gyűlöli. Sokkal több köze van akármelyik angolhoz, és az egész egy fikció, egy sznobság, hogy magyar közösséghez tartozóknak vallják magukat még most is egyes zsidók... Persze áldatlan és eredménytelen a vita, csak Miklóst mindig erősen megviseli...”

Nos, a közeli jövő valószínűleg újra a magyar zsidóság elé fogja állítani ezt a komor dilemmát. Nem hiszem, hogy újbóli kilöködésünk a „nemzettestből” amiatt következett volna be, hogy valamit a rendszerváltás óta elhibáztunk volna. Talán túl szabadon, túl gyakran és túl gyenge érvekkel kezdtünk szólni zsidó identitásunkról? Talán túl serényen különültünk el öndefiníciónk során a magyarságtól, ami épp egybevágott az antiszemiták óhajával? Talán túl hamar hasadtunk vitázó csoportokra, a gyanakvást azzal is fokozva, hogy megosztottságunkban folyton-folyvást bűnöket olvastunk legközelebbi társaink, vagyis közvetve mindnyájunk fejére?

Ezeknél biztosan sokkal nagyobb baj, hogy a „nemzettestet” egy fikarcnyit sem fogja érdekelni, patriotizmusában melyik zsidó lesz Bálint György, és melyik Radnóti Miklós követője. Mert a „nemzettest” válasza, ahogy a negyvenes évek elején, most is csak az lesz, hogy törleszkedhet vagy viczoroghat a zsidó – így is, úgy is gyanús, veszélyes, idegen elem.

Szabadság, közösség, zsidóság

Ha érdekel a politika, a kultúra... Ha érdekel a zsidóság...
Ha fontos a személyes vélemény... Ha fontosnak tartod a szabad választást...
És ha nem kérsz az előítéletekből...

Olvasd a Szombatot, és légy előfizetőnk 2015-ben is!

Mi idén sem emelünk árat.

2015-ös tervezett témáink: A holokauszt-emlékév összegzése • Zsidó gasztronómia •
A szégyellt identitás? – Arab zsidók Izraelben

Előfizetési díj egy évre legalább 5950 Ft • Banki átutalással a 11709002-20066703-as OTP számlaszámra
• Kérés esetén küldünk csekket • Lapunk példányonkénti ára 650 forint
• Előfizetőknek egy példány 595 Ft • Előfizetés külföldre 50 euró vagy 80 USD.

www.szombat.org • www.facebook.com/szombat.folyoirat • www.dimag.hu/magazin/szombat

Kirschner Péter

A ZSIDÓSÁG A KÖZÉLET ÉS A KÖZBESZÉD RÉSZE LETT

Magam a folyamatoknak csak egy részére látok rá, ez akár csőlátásnak is nevezhető, mert a zsidóság közösségi életére, kulturális aktivitására koncentrálódik. Valami lehetett a levegőben 1989-ben, mert egyszerre többen érezték meg a zsidóság aktivitásának lehetőségét, belső készletet a cselekvésre. Hozzájárult ehhez a magyar-izraeli diplomácia kapcsolatok felvétele, a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület, majd egy évre rá a Magyar-izraeli baráti Társaság megalakulása. Bár mindkettőt az akkori hatalom gyanakvása kísérte, és szükség volt egy népfrontos védőernyőre, mégis, a szabadság érzetét keltette mindenkiben. Persze mindezt csak utólag sikerült hitelt érdemlően dokumentálni.

A legfontosabb változásnak azt tartom, hogy a zsidóság – nagyon általánosan fogalmazva – a közélet és a közbeszéd része lett, annak minden pozitív és negatív hatásával együtt. A társadalom nagyobb részének, a politikai osztálynak, az állami intézményeknek meg kellett határozniuk a viszonyukat a zsidóság szervezeteihez, közösségeihez, a zsidó emberekhez. Ez a döntő mértékben pozitív folyamat azonban nem terjedt ki a holokauszt és abban az akkori magyar állam, valamint a társadalom felelősségének kibeszélésre.

A változások előjele mindenképpen pozitív. A folyamat azonban hullámzó. A külső körülmények változásai és a zsidóság belső ügyei, helykeresése sok esetben visszaesésekhez, a negatív tendenciák erősödéséhez vezettek. Hosszabb és alaposabb elemzést kívánna az elmúlt negyedszázad valamennyi folyamatának elemzése. Három tényező azonban minden másnál erősebben éreztette hatását.

A társadalmi megítélést jelentősen befolyásolta a zsidó közösség identitásának lehetséges megélése és nyíltabb vállalása, amit az önszerveződő közösségek, az új intézmények tettek leginkább lehetővé. E tekintet-

ben a zsidóság, annak kisebb-nagyobb közösségei rendkívül hatékonyak, kreatívak, kezdeményező-képesnek bizonyultak.

Tapasztalatom szerint a nemzetközi politikai helyzet változásai, különösen a közkeleti események, a gazdasági válság hatottak negatívan a társadalomnak a zsidósághoz való viszonyára. A mindenkori kormányok, állami intézmények és szervezetek óvakodtak attól, az antiszemitizmus látszatát mutassák. Érvényesült egyfajta pozitív diszkrimináció a zsidó felekezetek, közösségek, intézmények irányába. A kulturális kezdeményezések egyértelműen pozitív fogadtatásra találtak. Ugyanakkor nem vált általánossá a határozott kiállás, a pozitív társadalmi mintaadás.

A belső tényezők közül a legsúlyosabban esett latba a zsidó közösség megosztottsága, egyre láthatóbbá váló törésvonalai, melyek a hatalomhoz (kormányzathoz) való viszonyban, a támogatásokért folyó versenyben érhetők tetten. Ez utóbbi nagymértékben rontotta az érdekképviselő hatékonyságát, eredményességét. Több kísérlet történt arra, hogy megvalósuljon egy egységes, a zsidóságot minden vonatkozásban átfogó és segítő érdekképviselő. A sikertelenségnek a történelmi okokon – a hagyományosan széttagolt struktúrán – túl, személyi okai is voltak és vannak. Ilyen körülmények között nagyon nehéz azoknak a közösségeknek a helyzete, amelyek nem kívánnak székértáborokhoz csatlakozni.

Egyesületünk célja egyértelműen az volt, hogy segítsük identitásuk megélését mindazoknak, akik nem kö-

A zsidó közösség megosztott.

Küzd
a bezárkózás
és a multi-
kulturalizmus.

tődtek szorosan valamelyik vallásos zsidó közösséghez, talán megszakadtak vallásos hagyományaik, a szokásokat, vallási előírásokat nem, vagy csak részben követték, ugyanakkor származásuk, családjuk, múltjuk és saját vállalatuk okán zsidónak gondolták, érezték magukat és kerestek egy zsidó közösséget, ahol otthon vannak. Értelemeszerű, hogy ezt a kötődést legtöbbször a kulturális hagyományokban, a kulturális örökségben találták, élték meg. Azt gondolom, hogy ez a közösség éppen olyan sokszínű, még a zsidósághoz való viszonyában is, mint mindenki más. A megosztottságnál azonban mindenképpen erősebbnek bizonyult ez a kulturális kötődés. Nagyon fontos volt, hogy mindaz a tevékenység, amit végeztünk és folytatunk ma is, a zsidó kultúra legnagyobb értékének a nyitottságot tartja. Mai divatos kifejezéssel élve: értékalapú egyesületünk számos barátja, szimpatizánsa, programjainak résztvevője forma szerint nem tagja a zsidó közösségnek. Mára nagyon sok szereplője, intézménye, szervezete és nem utolsósorban közönsége van a zsidó kultúrának, amihez egyesületünk is hozzá tett valamit. A zsidó kultúra, értékei, hagyományai ma – elsősorban Budapesten – a város mindennapi életének, turisztikai vonzerejének meghatározó részei. És hozzájárulnak ahhoz, amit mindig is vágyaink között fogalmaztunk meg, hogy ebben az erős zsidó hagyományokkal, múlttal rendelkező városban felemelt fejű lehessen vállalni zsidóságot. Annak ellenére, hogy az antiszemitizmus jelenségek, a kirekesztés, a gyűlölet durva megnyilvánulásai sokakat félelemmel töltenek el.

Mindezek ellenére nagyon hiányzik valami ahhoz, hogy szándékaink kiteljesedjenek. Itt vagyunk Európa egyik legszebb, zsidó tradícióban gazdag városában,

ahol Európa egyik legnagyobb zsidó közössége él. Ugyanakkor hiányzik az a gazdag, színes, a mindennapokat is átszövő, meghatározó zsidó élet, aminek ebben a városban évszázados hagyományai vannak. A néhány kitüntetett alkalom mellett (fesztiválok, kulturális események stb.) a zsidó hétköznapi élet hiányozna. Nemcsak a turisták miatt volna ez fontos, hanem azon budapestiek, vidékekről érkező vendégek és diákok miatt, akiknek csak halvány, torz és kizárólag a holokausztal összefüggő ismereteik vannak a zsidóságról, mint fontos társadalomalkotó tényezőről. Ez még hatványozottabban vonatkozik a vidékre, városokra és falvakra, amelyek talán éppen a holokauszt 70. évfordulója kapcsán fedezték fel múltjuknak ezt a részét.

Nincsenek prófétai hajlamaim. Szeretném csak az elkövetkező öt évet látni. Azt gondolom, hogy a világban jelenleg a vallási fundamentalizmus erősödik minden vallásos közösségben. Ebben közrejátszanak a társadalmi kihívások, megoldhatatlannak látszó válságjelenségek, a szolidaritás hiánya stb. Egymással küzd a bezárkózás és a multikulturalizmus. Remélem, hogy a bezárkózás, az elkülönülés erősödése csak átmeneti jelenség. Én a multikulturalizmusban hiszek. És azt gondolom, hogy a magyar zsidóságnak éppen abban kell és lehet példát mutatnia, ami hagyományosan erőssége: a nyitottságban, a segítőkészségben, a szolidaritásban, a családok és a közösségek összetartásában. Erre az lehet a biztosíték, hogy az újabb generációk már ebben a szellemben nőnek fel. Én a világiasabb zsidóság erősödésében hiszek, mert így csökkenhet a megosztottság és a széthúzás.

De majd az utódaim meglátják.

A zsidóság (képe) története

Avagy: A zsidók mások szemében – Gadó János előadásai a Szombat szervezésében

„A másik ember tekintete tesz zsidóvá” – Jean Paul Sartre maximáját alapul véve próbáljuk értelmezni azt a jelenséget, hogy a zsidók és környezetük gyakran teljesen másképp látják közös dolgaikat.

Április 8.: Bevezetés: mítoszok és zsidókról szóló mítoszok

Április 22.: Előttörténet a modern korhoz: A zsidó Másikról szóló ősmítoszok tartóssága – kialakulás, fejlődés, modernizáció

Május 6.: 1850–1914 Aranykor és baljós előjelek; a modernizált mítosz első főpróbája: a Dreyfus-per

Május 20.: 1918–1925: Forradalmak és ellenforradalmak, kommunizmus és fasiszmus: a zsidók helyzetének és szerepének radikális újraértékelése

Helyszín: Bálint Ház (Bp., VI., Révay u. 16.), Kibic terem Időpont: kéthetente szerdánként, 18 órakor

Tandij: óránként 600 Ft (előre váltható bérlet 2000 Ft)

Jelentkezni az info@szombat.org e-mail címen, délutánonként a 311-6665-ös telefonszámon, valamint a helyszínen lehet.

Támogató/supported by the: L. A. Pincus Fund for Jewish Education in the Diaspora, Israel

Partnerek: Bálint Ház, Magyar Zsidó Kulturális Egyesület, Szombat Alapítvány

Kovács András

TÁJKÉP FELÜLNÉZETBŐL

A zsidó intézményrendszer 1989-ben a teljes bénultság állapotában fogadta a rendszerváltozást. A romos zsinagógák üresen kongtak, a szociális intézmények vegetáltak, az egyetlen zsidó iskolában néhány tucat tanuló koptatta a padot, a zsidó kultúra és tudományosság intézményei megszűntek létezni. A pártállam korszakában készséggel kollaboráló zsidó szervezetektől és súlyosan kompromittált vezetőiktől még azok a zsidók is távol tartották magukat, akikben nemcsak a holokausz emléke meg az antiszemitizmus ébresztett fel valamiféle zsidó tudatot. Ehhez képest

a mai állapotok aranykorinak tűnnek

Létrejött a felekezeti pluralizmus. A négy zsidó vallási irányzat égisze alatt több mint negyven zsinagógiai körzet működik. Több tucatnyi zsidó civil – cionista, ifjúsági, kulturális – szervezet jelenik meg a honlapokon, húsz körül jár a nyomtatott és elektronikus zsidó médiumok száma. Kiépült a teljes zsidó oktatási rendszer: a zsidó óvodákban és iskolákban ma összesen közel ezer gyerek ül a padokban minden nap, van Zsidó Egyetem, zsidó könyvkiadás, a zsidó örökség ápolására egy sor új illetve megújult intézmény jött létre. A holokausz emlékeztető és az áldozatok meg a zsidókat mentők emlékét jó pár új intézmény, emlékhely és nagyszabású tömegrendezvény őrzi, a holokausz emléknap megrendezése közoktatási feladat, a zsidó szervezeteknek komoly szavuk van abban, mi álljon a zsidóságról az új tankönyvekben. A rászorulókat támogató szociális intézmények hálóját szélesebb merítésű, mint bármikor korábban. Az állam már vagy két évtizede aláírta a felekezeti tulajdonért, illetve az üldöztetésekért való kárpótlásról szóló szerződést, és a rendszerváltozás óta megbízhatóan támogatja a zsidó hitközségek működését. Néhány éve rendszeresen működik az állam és a zsidószervezetek intézményesített konzultációs fóruma, a Zsidó Kerekasztal, az ott elhangzó financiai és jogi igények legfőbbjét az állam

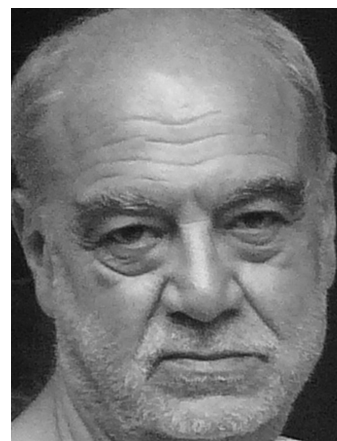
rendszerint nagyvonalúan teljesíti. Mi hát akkor a baj? Miért érzik sokan úgy, hogy a rendszerváltozás után várt – és látszólag nekilendült – zsidó reneszánsz kifulladás, kudarcot vallott, nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket?

Mert hiába a sok változás, akár-hogy számoljuk is, a ma Magyarországon élő zsidóságnak ugyanúgy maximum 10 százaléka kötődik valamilyen módon a zsidó szervezeti élethez, mint huszonöt évvel ezelőtt. Míg az országban durván több mint 100 ezer főre tehető azok száma, akiknek legalább egyik szülője zsidó, 1992-ben a hitközségi vezetők adatai szerint 3800 család fizetett önkéntes kultuszjárulékot a Budapesti Zsidó Hitközségnek. A 2001-es népszámlálás során a vallási illetve etnikai kötődés után érdeklődő (opcionálisan megválaszolható) kérdésre 12 871 fő nevezte magát zsidónak, 2013-ban már csak 10 965. 2003-ban 7583 személy ajánlotta fel adója egy százalékát a MAZSIHISZ-nek, tizenegy év múlva az összes zsidó felekezetnek mintegy 1200 fővel több. Feltehető, hogy az összes esetben a legerősebb és ezért valamilyen intézményes formát is öltő identitással rendelkező zsidók jelennek meg a statisztikákban. Ezek szerint az elmúlt két és fél évtizedben a látványos intézményes fejlődés nem járt együtt a zsidó intézmények és a zsidók látványos egymásra találásával: az 1992-es és 2013-as adat nagyjából hasonló arányokat tükröz.

Az 1990 utáni évtizedben Magyarországon kiépült a teljes zsidó intézményrendszer, de az így előállt helyzet súlyos feszültségekkel terhes, mivel

ez az impozáns és széles intézményrendszer „üres”:

az itt élő zsidók óriási többsége semmilyen formában nem jelenik meg benne. Ennek elsődleges oka szociológiai: a mai magyar zsidók nagy része egyáltalán

A zsidóság tíz százaléka kötődik a zsidó szervezeti élethez.

nem vallásos, a vallási élethez fűződő szálakat sokszor már az előző generációk elvágta, ezért még akkor sem talál könnyen utat vallási szervezetekhez – a zsidó intézményrendszer legnagyobb szervezetei ilyenek – ha ezeket nem nyomasztják a múlt terhei, és friss szemmel, a kor eszközeit és nyelvét (is) használva igyekeznek elérni potenciális követőiket: erre a legjobb példa az EMIH/Chabad itthoni története. De hát a múlt terhei sem kerültek le a vállakról: tessék csak egy pillantást vetni a MAZSIHISZ-ben és környékén a közelmúltban zajlott tragikomikus eseményekre. Ez – sok minden más mellett – súlyos következményekkel jár azok számára, akik a magyar zsidók érdekeinek képviselőiként jelennek meg a nyilvánosság előtt: mivel a hivatkozott társadalmi háttér támogatásából eredeztethető legitimitásuk gyenge, leginkább a mindenkori kormányzók kegyeitől – vagy éppenséggel kegyeinek megvonásától – függenek, és elsősorban annak jóindulatáért küzdenek, sokszor egymás ellen.

Persze sokan már közvetlenül 1990 után sem nem hittek abban, hogy a régi intézményrendszeren belül végbemehet a komoly megújulás. Ők – látván, hogy az új szabadságokkal élve sokan fedezik fel, vagy szeretnék megújítani zsidóságukat – abban reménykedtek, hogy ezt a megújulást az újonnan megjelenő, a rendszeren kívüli, a hitközségektől független zsidó szervezetek fogják végrehajtani. A kezdeti fellendülés és sikerek után azonban a kilencvenes évek végére ez a folyamat megakadt. A kezdetekben több ezer regisztrált taggal rendelkező MAZSIKE aktív tagjainak száma legfeljebb néhány tucat, és hasonló a helyzet a cionista vagy az ifjúsági szervezetek esetében is. Ugyan jó néhány, a rendszerváltozás időszakában megalakult szervezet máig fennmaradt, és azóta is folyamatosan működik, az elmúlt évtizedekben vonzáskörük nemhogy növekedett volna, hanem inkább csökkent. Ennek okai sokfélék. 1989 óta közel négyezer fő alijázott, ami nagyon nagy szám egy 100 ezres népességre vetítve (még akkor is, ha tudjuk, hogy sokan közülük visszatértek). Velük az a csoport távozott az országból, ami az „újjászületés” legtermészetesebb közegét jelenthette volna. Az új szervezeteknek nem sikerült szerves kapcsolatot kiépíteni a magyar zsidóságnak még azokkal a rétegeivel sem, amelyek a rendszerváltás idején érdeklődést mutatnak a zsidó közösségi élet iránt. Ennek legfőbb oka az volt, hogy sokszor választották a könnyebb utat: nem a magyar zsidó valóságból indultak ki, nem ennek a közegnek a problémáira kerestek választ, hanem azt hitték, hogy máshol – Amerikában, Izraelben – bevált kész recepteket követve magukhoz vonzzák majd azokat, akiket a bénult és avított hitközségi szervezeteknek nem sikerül.

De miután a lelkes külföldi segítők, a rendszerváltozás zsidó forradalmi turistái (akik sokszor a helyi viszonyok minimális ismeretével sem rendelkeztek, kapcsolataik a magyar zsidósággal szűkösek és véletlenszerűek voltak, tevékenységük egyik legfontosabb célja pedig az volt, hogy otthon növeljék szervezeteik esélyét az adománygyűjtés terén) hazautaztak, ezek a szervezetek magukra maradtak, kevés, szűk körből kiválasztott és gyorsalpalva kiképzett itteni aktivistákkal, önfenntartásra képtelenül, állami és külföldi segítyekre szorulva, a szűkös forrásokért egymással is ádáz konkurencia harcot folytatva. Ebben a fiatalok nem sok fantáziát láttak. Miután a kezdeti, eleinte még lelkes vezetőréteg egy új életszakaszba lépve csökkentette vagy teljesen felfüggesztette aktivitását, nem lépett a helyébe egy fiatalabb generáció.

A kilépő generáció pedig szinte eltűnt

a zsidó életből, ami egyébként arra a problémára is rávilágít, hogy a diákeveket maguk mögött hagyó zsidó aktivisták számára rendkívül kevés vonzó lehetőség adódik arra, hogy az új életszakaszban – családalapítás, gyermekek születése, karrierpálya felívelő része – megfelelő kapcsolódási és aktivitási formát találjanak a zsidó közösségben.

Mindazonáltal a „zsidó reneszánsz” lecsengése nem jelentette azt, hogy a zsidó közösség teljesen visszaesett a korábbi állapotába. Az 1990 óta eltelt huszonöt évben nagy változások mentek végbe a magyar zsidó társadalomban. Mindenekelőtt abban, hogy jelentősen megnőtt azoknak a száma, akik különféle helyzetekben zsidóként identifikálják magukat.

Ez a fejlemény több tényező együttes hatásának következménye. Egyrészt az új rendszerben egyszerűbb és könnyebb az identitások megválasztása és kifejezése juttatása, mint korábban. Másrészt a huszonöt év alatt sok magyar zsidó került kapcsolatba a külföldi zsidósággal Izraelben, az Egyesült Államokban és Európában, megismerkedett a zsidóság kifejezésre juttatásának különféle mintáival és lehetőségeivel, megtanulta, hogy zsidónak lenni elsősorban nem stigmát, hanem pozitív identitást jelent. Harmadrészt mára már ezer fő felett lehet a zsidó iskolák 1990 után végzett egykori diákjainak száma, azaz megjelent a társadalomban egy olyan, viszonylag nagy, fiatal zsidó csoport, amelynek tagjai zsidó intézményi közegben szocializálódtak, és itt alakították ki személyes hálózataikat. Negyedrészt az országban időről-időre felerősödő antiszemita hullá-

1989 óta
közel
négyezren
alijáztak.

mok hatására sokakban intenzívebbé válik a zsidó identifikáció.

Mindezek következtében kialakult egy olyan, főleg fiatal zsidókból álló, viszonylag széles budapesti társadalmi közeg, amelynek tagjai zsidóként azonosítják magukat és egymást, ezen az alapon magyarázzák társadalmi kapcsolataik alakulását, ez határozza meg politikai és kulturális választásaik jelentős részét, és zsidó mivoltukra életpályájukat befolyásoló, fontos tényezőként tekintenek. Ennek a közegnek az identitása persze nem „kemény” zsidó identitás. A zsidó vallás és tradíció elemei, ha egyáltalán, csak nyomokban vannak meg benne, sokszor különösebb tartalommal nem rendelkező identitásjelző szimbólumok alakjában. Ezért tekintenek erre a közegre,

a „bulizsidóságra”

vagy „fesztiválzsidóságra” a „kemény” zsidóság képviselői lesújtó véleménnyel és lemondással. Másfelől viszont épp ezt a közeget célozzák meg az utóbbi évek kis, innovatív kezdeményezései – mint például a Mózes-ház, a Marom, az egykori Sirályban felbuk-

kanó csoportok – bár ezeknek a kezdeményezéseknek a hatósugara is eléggé korlátozott: ritkán lépnek túl a személyes interakciókra és kapcsolatokra építő kisközösség fázisán, és eddig csak elvétve érkeztek el az intézményesedés magasabb szintjére. Minden esetre vannak.

Mindebből egy olyan kép bontakozik ki, amelyen egymás mellett létezik a kiépült és tagolt, jelentős finansziális bázissal rendelkező zsidó szervezeti rendszer, egy tagolt intézményes struktúra meg egyfajta zsidó társadalom, amely utóbbi nem találja, sőt sokszor nem is keresi a helyét az előbbiben. A szociológiai vizsgálatok azt is bizonyítják, hogy a zsidó intézményrendszer „ürességének” nem feltétlenül a zsidó identitások elhalványodása, más szóval a zsidóság asszimilációja az oka. Az asszimiláció lezárult, de ettől még a zsidók nagy része zsidó maradt – csak ma másként és más helyzetekben zsidó, mint korábban. Ezzel a zsidósággal a mai magyar zsidó intézményrendszer nem tud mit kezdeni – és ez a zsidóság sem találja a helyét ebben az intézményrendszerben: mindkét fél valami mást keres, mint amit a másik jelent. Valószínűleg ez a feszültség fogja meghatározni a következő évtized történetét a magyar zsidó világban.

1000 fő felett lehet a zsidó iskolákban végzetek száma.

1% a Szombatnak

KÉRJÜK, AJÁNLD ADÓD 1%-ÁT
A ZSIDÓ KÖZÉLET ÉS KULTÚRA FÓRUMÁNAK, A SZOMBATNAK!

Mit támogatsz, ha a Szombatot támogatod?

Azt a lapot és online magazint, amely

- 25 éve az egyetlen független szellemiségű, politikai és kulturális magyar zsidó lap,
- tájékoztat és véleményt mond a világ, Izrael és a magyar közélet híreiről,
- küzd a zsidó- és Izrael-ellenes előítéletekkel szemben,
- konferenciákat, szemináriumokat szervez zsidó irodalomról, színházról, filmről,
- fórumot kínál a szellemi élet alkotóinak.

Ehhez nem kell egyebet tenned, mint mellékelned a nyilatkozatot adóbevallásodhoz, amelyben kijelented, hogy adód 1%-át a **18165850-1-42** adószámú szervezetnek kívánod felajánlani. Döntéseddel nagyban segíted a Szombat folyamatos munkáját!

1% támogatásodért cserébe 100% kultúra!

Támogatásodat előre is köszöni
a Szombat Alapítvány és a Szombat szerkesztősége

Mezei Márk

SZÁMVETÉS

Herczog Laci felejthetetlen kol nidréinek emlékére

„Nem az a zsidó, akinek a szülei azok voltak,
hanem akiknek a gyermekei is azok maradnak.”

(Simon Peresz)

A tükörből negyvenes férfi néz vissza rám. Tekintete barátságtalan, szeme alvást kér. Egyre jobban látszik rajta az örökös kialvatlanság, tagjainak ólmos fáradtsága. Teste zömök és izmos. Vonásai évről-évre keményebbek. Koplalástól striák szabdalják az oldalát, de nem bánja. Ahogy azt sem, hogy már régóta kopasz. Maradék hajába, rövidre nyírt szakállába ősz szálak keverednek – mákba szórt porcukor darabok.

Nem volt szokás körülmetélkedni azokban az években.

A testét szerették is, verték is. Hegek őrzik mindkettő nyomait. Ahogy a kisebb-nagyobb orvosi beavatkozásokét is – amelyek közül a legfontosabb még a kétezres évek elején az amerikai úti szeretetkórház szűk és sötét alagsori szobájában jelölte meg testét. Ekkor metélték körül – vagy, ahogy akkor megtanulta, *malenolták* meg.

Odafelé gyalog ment, hazafelé azonban már kocsival vitte édesapja. A műtetre alig emlékszik, a varratkiszedésre, a hetekig tartó fájdalomra, a kamillateás borogatással töltött hosszú órákra azonban élénken. Meg arra is, hogy a fedetlenül maradt makkja még sokáig szinte elviselhetetlenül érzékeny maradt. Ma már nem tudja megmondani, hogy ki volt boldogabb azokban a napokban a körülmetéléstől: ő, vagy izraeli telepes vallásánára. Egy dolog azonban biztos: előbbőrének elhagyásával örökre csatlakozott Ábrahám szövetségéhez, személyes döntéseit pedig még hosszú évekig kizárólag ebből a véres szövetségből vezette le.

Nem volt szokás körülmetélkedni azokban az években. A háború utáni generációk leszoktak erről, ahogy arról is, hogy kóser konyhát vigyenek, rabbi előtt házasodjanak vagy megtartsák az ünnepeket. A hagyományos, istenre vonatkoztatott lét helyét át-

vette a holokausztról való *társalgás*, a vallását pedig az irodalom és a művészet.

Kamaszként akárhová néztem azokban az időkben, mindenhol csak gazzal felvert temetőket, töredezett sírköveket, és üres zsinagógákat láttam. Egy letűnt világ maradványait, amelynek gazzal felvert romjain valahogy sehogy sem volt képes gyökeret verni és megkapaszkodni az Amerikából és Izraelből mesterségesen importált vidám, zajos és harsány zsidó élet. Ez volt a rendszerváltás utáni zsidó újjászületés nagy pillanata. Az a korszak, amely végül kihasználatlanul, terméketlenül és megéletlenül tűnt el – velünk, egykori *baál tesuvákkal* együtt.

Egyszerű, hagyományok és mindenféle zsidó tudás nélküli proli gyerek voltam. Olyan családból jöttem, ahol már senki sem értette a jiddis szavakat, nem hangzott el a Kozma utca neve, nem volt szombati gyertyatartó a vitrinben, és soha nem került *macesz vagy flódni* a tányérokra. Ha őszinte szeretnék lenni, azt kell mondjam, ezek legtöbbször azt sem tudtuk, hogy mi az. Ezek helyett vodka, *sziljotka* és Népszabadság volt az élet természetes része. Azt hiszem azt a szót, hogy zsidó, a gimnáziumban hallottam először, amikor vidékről felkerültünk Pestre.

Töredékesen előhívható emlékeim szerint ezekben az években, a nappali társaságomban az irónia és gúny képezte a kívülállás és az összetartozás habarcását, a kritikai megközelítés volt a világhoz való viszonyulás és megértés alapja. Éjszakai galerimben pedig olyanokkal szórakoztam, akiknek nem csak a héber volt *holt nyelv*, de a vallás is annak számított. És mégis, valami üveghangon megcsendült a pesti éjszakában: néhányunkról kiderült a *Tilos az Á-ban*, a *Fekete Lyukban* és a *Hunnia moziban*, hogy valami megmagyarázhatatlanul közös bennünk és egy apró, de annál erősebb mágnes kezdett el húzni bennünket egymáshoz is. Hozzá is.

A hagyomány felől nézve ugyanolyan messziről, és azt hiszem, ugyanolyan szorongással indultunk el, hogy szinte egy időbe lépjünk be egy addig ismeretlen, és tiltásokkal teli világba. Oda, ahol aztán minden percben éreztették velünk újonnan jött voltun-

kat, szembesítettek bennünket tudatlanságunkkal, gyökértelenségünkkel. Egy olyan világba, ahol senki sem nyújtott segítő kezet és ahol a várt átlényegülés helyett (legalábbis az első időkben) csak terméketlen belső konfliktusok, ellentmondásokkal teli racionalizálás, öncélúnak megélt gyakorlatiasság várt ránk. Ha erre az időszakra gondolok, még ma is a számban érzem a félelem, a bizonytalanság, a konstans szégyen és nyugtalanság fémese ízét.

Ezekben az években is a Kazinczy és a Dessewffy utca jelentette az orthodoxia természetes közegét – oda kellett bemerészkednie annak, aki tanulni akart, vagy el akarta sajátítani az imádkozás ismereteit. Két elhanyagolt és barátságtalan imaház, ahol a pislákoló villanykörtek fényében zsírosan csillogó viaszosvásznon terítőkön és sötét fapadokon szétszórta imakönyvek, kályha, naftalin, olcsó cigaretta és savanyú testszag várta a bizonytalan belépőket. Meg valamilyen ellenséges gyanakvás, idegenkedés, távolságtartás. Az ott imádkozó, megszájcsodott, szikkadt öregemberek számára idegenek voltunk. Ma is látom, ahogy homályos, fénytelen és kusza tekintetükkel méregetnek bennünket, ahogy a sárgán folyó elektromos fényben ráncuk közé bújt halállal és gyásszal ülnek egyetlen nagy fekete kupacban, Fixler bácsi körül a hosszú faasztal végénél.

Minden értelemben távol tőlünk.

Akkor úgy éreztem, hogy egyszerűen csak el akarunk rejtőzni előlem maguk elé mormogott imáik, örökös halk sutyorgásuk, zsongó mormolásuk, jiddis nyelvű *dróséik* mögé. Hogy csendes elfordulásukból fájdalmasan süttött a kérdés: minek *gyűszöl* te ide? Már a nagyapád, apád sem tartozott ide! Mi már mindent láttunk ott, ahova te csak most akarsz elindulni. Mi ezt nem választhattuk, így nőttünk fel. Ezért vesztettük el feleségeinket, gyerekeinket, boltjainkat. Tűnj el innen. Él szabaddan, kötöttségek és önkéntesen magadra aggatott megkülönböztető jelek nélkül. Ha mások nem zárnak be, legalább te ne zárd be magad. Minket meg felejts el, a mi igazságunk már rég nem érvényes számodra. Mi már nem akarunk elmenni a temetőink, könyveink, imaházaink mellől, de neked nincs itt semmi keresnivalód. És hiába szeretnéd hallani, nem kérjük, hogy adjon meg neked mindent a Jóteremtő, amit tőlünk megtagadott.

Córesz.

Nagyon nem szerettük egymást az öregekkel. Engem zavart érzelmes önsajnálatauk, veszteségből táplálkozó morális fölényük, mindent jobban tudásuk, örökös neheztelésük. Őket pedig, hogy nem tudtam, és valahogy nem is akartam a légerekről, barakkokról, rámpákról, elgázosításokról beszélgetni, pénztárcákból előkerülő, megbarnult, gyűrött fotókon

odamaradtakat nézegetni. (Hogy utáltam akkor ezt a kifejezést! Csakúgy, mint most az *előrementeket*.)

Én tehetetlen áldozatnak láttam őket, olyan gyáva férfiaknak, akik nem védték meg családjaikat, akik egyetlen puska lövés nélkül szálltak fel a vagonokba. Ők pedig engem egy érzéketlen, tudatlan, arcátlan, értetlenkedő, tiszteletlen és elviselhetetlen *am-ha-arec pósetnek*. Én megvettem őket örökös elvesztettségükért, ők pedig engem a kibíráhatatlan nyugtalanságomért. Övék volt a tudás és a *káddis*, az enyém az életerő, és a *hic et nunc*. És persze mindeközben minden délután örök vesztesként álltam velük szemben, családi hagyományok, összeírások, beva-gonírozások, krematóriumok emléke nélkül. Anélkül, hogy csak egy szemernyi esélyem is lett volna versenyre kelni a korom és hamu, a halottak, és az égett hús-szagú füstoszlop emlékével.

Ma már tudom, hogy akaratlanul, de ezekben az években kizárólag csak a *dvekut*, a Jóteremtő feltétel nélküli szeretete és szolgálata érdekelt. És valahol nagyon mélyen megéreztem, hogy az engem körülvevő öregekkel szemben én nem visszafelé akarok tekinteni, hanem előre fele élni. A kocsonyás várakozás helyett tudatosan a zajos *fárbrengeneket* választottam.

A gyorsaságomnak és türelmetlenségemnek azonban megvolt az ára: először mértéket és arányt, majd végül talajt vesztettem. Egyik napról a másikra párolgott el körülem megszokott hétköznapijaim otthonossága. Régi világom lassan összegyűrődött és kifakult, hálós repedések jelentek meg rajta. És alig telt el néhány hónap, az addigi múltam hamarosan kifosztva, feltúrva, széthányva hevert a lábam előtt. De ekkorra már nem maradt más, mint a reggeltől estig tanulás, a törvények mindenek feletti megtartása – és az egyre kínzóbb kérdés: ki vagyok, mi végre vagyok, mi a dolgom van ebben az új, magamnak teremtet világban?

Eközben a folyamatos tanulással, az előírások rigorózus megtartásával töltött napok egyre homogénebbé váltak. Korábbi életem elé pauszpapír ereszkedett és én egyre komorabb elszánással törtem és faragtam bele magam az új életembe. Megtanultam, mi az élet rendje hét közben és ünnepnapokon, mit jelent kétségek nélkül hinni egy föl nem érhető, végtelen és jóságos Teremtőben, beszélni valakihez, akit sohasem láttam. Imákkal kérni, dicsérni, magasztalni. Megtanultam átadni valaminek magam, ami korábban sohasem voltam. Megérezni, hogy az ima ki-

Minek gyűszöl te ide?

lépés önmagamból, a tanulás a halál legyőzése – és végső soron, hogy életem csak bizományba kapott romlandó áru.

A hagyományokhoz való visszatérés, és a *tesuva* nekem nem csak azt jelentette, hogy visszatérek valamihez, amit őseim a generációk során levetettek és elhagytak, hanem azt is, hogy megismerem és tartalommal töltöm meg a bűnről való lemondás, a megbánás, a bűnbocsánat kérésének fogalmait is.

A megtérés nekem megértést és felszabadulást jelentett. Láttam az előttem magasodó hegyormok akadályát, de minden értelmet nyert. Az *ittenit* felváltotta az *ottani*, a *kézzelfoghatót* az *elvonatkoztatott*. A *tesuva* nekem a teljes újrakezdést jelentette. Egy új zéró pontot. A tudás kezdetét, az én végét. A végesség és gyarlóság felismerését. Kegyelmi állapotot, amikor a kérdések helyére válasszok, a bolyongás helyére kitaposott út kerül. Annak megértését, hogy a világban csak a hagyományainkban, a Tórában, a misnai történetekben, a jócselekedetek gyakorlásában lehetek igazából otthon.

És persze – bár ekkor nem vettem észre – belém költözött a túteljesítés dibbukja is. Űzött, hajtott a tudás utáni vágy. Tisztító dühvel akartam megtanulni mindazt, amit nem adtak meg nekem a szüleim. Egyre szűkülő tudattal, makacs elszántsággal akartam pótolni az elszalasztott éveket, vezekelni a tudatlanságból elkövetett bűneimért. Nem érdekelt a tarka világi műveltség, csak a Jóteremtő szolgálata. És úgy éreztem, hogy végre nem valamiféle kiszámíthatatlan véletlen, a történelem vagy a földrajz dönt a sorsomról, hanem kizárólag a *Kados Barukh-Hu*.

Ezekben az években valamiféle szenvedélyes elvagyodás költözött belém – de bármilyen furcsa is ez ma már, nem Brooklynba, vagy a Siratófalhoz húzott a szívem, hanem ahhoz az asztalhoz, ahol örökké égnek a szombati gyertyák. A megfajthatatlan, megfoghatatlan, elérhetetlen káprázatba, a végső tökéletességbe, az időn kívüli létezésbe. Emlékszem ezeknek az éveknek az örökös várakozására. Arra a folyamatos képzelgésre, hogy egy kar egyszer csak lenyúl értem, megszabadít mindentől és felemel Magához. Csak arra vártam, hogy mihamarabb vége legyen itt mindennek és végre Hozzá kerülhessek. Egyszerűen nem tudtam megérteni, hogy miért nem halhatok meg, hogy mihamarabb az Ő királyságába kerülhessek.

Ma már látom, hogy hamar, talán túl hamar is találkoztam a *dvekuttal*, a Jóteremtő iránti, feltétel és kérdések nélküli, teljes és mindent átható szeretet és hűség elvárásával. Váratlanul, túl fiatalon és felkészületlenül ért annak a felismerése, hogy egy ponton csak akkor tudok túljutni, ha végleg feladom a személyiséget, ha maradéktalanul alávetem magam az élet legapróbb kérdéseit is rigorózus alapossággal kezelő előírásoknak és szabályoknak. És egy reggel azon kaptam magam, hogy

a zsidó élet törvényei acél pántokkal záródtak rá a hétköznapijaimra, a személyes izlésem, fantáziám, álmodásaim horizontja szinte elviselhetetlenül leszűkül és szabályozottá válik. Türelmetlenné váltam önmagammal és másokkal szemben is. A lassítás helyett azonban még gyorsabban és még messzebbre akartam jutni. Nem tudtam eleget kapni, és sem a törvények rigorózus betartása, sem a tanulás, sem az áhítatos és őszinte imádkozás nem volt már elég. Ha hibáztam, piszkosnak és rossznak éreztem magam. Ha valamire elfelejtettem áldást mondani, szorongtam. Ha szombaton véletlenül felkapcsoltam a villanyt, a félelem jeges kalodája szorította össze a mellkasom.

Azt hiszem, nagyon nem szerettem magam azokban az időkben. Sokat aludtam, sokat kötekedtem és sokat verekedtem.

Húsz év kellett ahhoz, hogy lássam, ahogy nekem is, úgy sok velem együtt érkezőnek is meredek volt Jákob lajtorjája. Könnyű volt már a legalsó lépcsőfokokról is visszabucskázni és azt láttam, hogy egyenként, egymás után, így vagy úgy, de a legtöbben el is bukunk. Akaratunknál erősebbnek bizonyultak a világ ízei, illatai, színei, a női öl hívása. Aztán szép lassan a fekete-fehér ruhát visszaváltotta a farmer, a ciceszt a póló, az izetlen kóser konyha monotoniját a világkonyha. A rossz ösztön, a *jécer hará* pedig diadalmas torát ülte rajtunk. Nem voltunk sokan, és csak keveseknek sikerült a Tóra útján megmaradniuk. A legjobbak és legerősebbek, Gordon Ádám, Röhrig Géza, Davidovics Izrael, Turán Tamás elmentek innen.

Csak mi maradtunk itt, egykori megtértek, mindenkori elbukottak.

Barátaim többsége nem azért ment el innen, mert bárki is a távozásukat kívánta volna. Nem azért költöztek Izraelbe vagy Amerikába, mert ott könnyebb élet várt volna rájuk. Azt hiszem, attól még maradtak volna. Inkább olyan helyre vágytak ahol van Tóra, ehető kóser hús, iható kóser bor, *eruv* a házuk körül, ahol munkahelyükön származásuktól függetlenül méltányosan és tárgyilagosan ítélik meg őket, személyes teljesítményük és tehetségük alapján.

Nem nagy vigasz, hogy nem csak mi, egykori *baál tesuvák*, de velünk együtt a teljes Kazinczy és Dessewffy utcai világ is kudarcot vallott. Velünk buktak, akik ott voltak még a *Tajrász Emesz* középiskolában, az *Agudat Jisrael* jesivában, látták Mose Weisz *bét dinjét*, ették a napokat Pakson, Nyíregyházán, Szombathelyen, Békéscsabán. Azok, akik nem mutatták meg, hogyan lehet zsidóként élni a romok eltakarítása után. És persze velünk buktak azok is, akik elmentek szerencsét próbálni, de kudarcot vallottak a Szentföldön. Akik nem tudtak feloldódni az izraeli és cionista kultúrában, nem bírták a spártai viszonyokat, a mindennapi nehézségeket, a létbizonytalanságot, a

Belém
költözött
a túteljesítés
dibbukja.

merényleteket és háborúkat. Akik inkább maradtak pesti értelmiségiek, mint egy új hazát építő elszánt ci-onisták.

De akárhogy is, minden bukás és kudarc közül tagadhatatlanul a mienk, egykori *baál tesuváké* volt a legnagyobb és legszomorúbb. Talán mi ízlelhattük meg legjobban a tudás és hagyomány mindennél éde-sebb gyümölcsét, mi szállhattunk a legmagasabbra – és mi voltunk azok, akik aztán megpörköldött szár-nyainkkal a legnagyobbat zuhantuk. Mi voltunk azok, akik nem tudtak maguknak vallásos közösséget építe-ni, akik nem tudtunk jó példával elől járni, élhető és vonzó zsidóságot teremteni. Mi voltunk azok, akik ön-ző módon csak magunkkal foglalkoztunk, akik ostoba és korlátolt módon csak a magunkkal, és a másokkal folytatott versenyre figyeltünk. Mindenkinél többe akartunk tudni, tartani, *megcselekedni*. Hiúk, gögösek és rátartiak voltunk a megszerzett tudásunkra. Aztán ha akaratlanul is, de egy ponton már mi is olyanokká váltunk, mint a bennünket egykor ki- és lenéző öre-gek: mi is mindenkit megvetettünk, aki kevesebb volt

nálunk a szigorúságban. Tudásunkat királyi előjognak tekintettük, nem akartuk senkinek sem elmagyarázni a parancsolatokat, egyszerűen csak megtartani akar-tuk azokat. Kompromisszumok nélkül, kegyetlen szenvtelenséggel – magunkkal és másokkal szemben. Mindannyian egyedül álltunk a Jóteremtő elé – és egyedül is buktunk el. Hiába vitt az egyik jócselekedet a másikhoz, az egyik talmudi oldal a következőhöz, mintha a végső kérdésre mégsem kaptunk volna meg-nyugtató választ. És ezen nem segített a reggelről-reg-gelre másik kilenc férfival kötött szövetség sem. Nem volt védőháló, ami megtartott volna bennünket.

Ma a tükörből egy negyvenes férfi néz vissza rám. Olyan férfi, aki az elmúlt évtizedekben elmondhatatlanul messzire került az egykori, csak a hagyományainak és törvényeinek élő fiatalembertől. Egy fáradt arc, aki-nek idegenné vált a magyar zsidóság éppúgy, mint bő-rén a tfilinje. Akinek hiányzik a tudás terített asztala, akit zavar a zsinagógai könnyű beszéd, olcsó viccelő-dés. Aki ma újra tanulni, belülről figyelni, vallásos zsidóként élni.

Nem volt védőháló, ami megtartott volna bennünket.

Oberlander Báruch

KEZD KIALAKULNI A HATEKÖNY ÉRDEKKÉPVISELET

Az elmúlt huszonöt évben a zsidó élet rene-zsánszát élte meg a magyarországi közös-ség. Amikor 1989-ben megérkeztünk Ma-gyarországra, az áldott emlékü Menáchem Mendel Schneerson rabbinak, a Lubavicsi Rebbének a megbízá-sából, egy leszálló ágban lévő közösséget találtunk. A 90-es években ez a közösség megújult, és mára egy valamennyire stabil, fejlődő, erősödő zsidóság él Ma-gyarországon. Nagyon izgalmas időszak volt ez, meg-tiszteltetés volt részt venni abban a folyamatban, amelyben a magyar zsidóság elkezdett feléledni. Egy-fajta magára találás volt ez, identitáskeresés, a gyöke-rek felkutatása, amiben, úgy gondolom, komoly szere-

pe volt a mi előadásainknak, kiad-ványainknak, programjainknak is.

Negyed évszázad alatt komoly fejlődésről beszélhetünk, vissza-tért az élet a vallási intézmények-be és a zsidóság nyíltan, vállaltan zsidóként kapcsolódik be a köz-életbe. Ezek hatalmas eredmé-nyek: az, hogy ma Budapesten zsidó bölcsőde, óvoda és iskola működik, hogy nagy példány-számban adunk ki újságot, hogy kurzusaink vannak több egyete-

men, mind olyan sikerek, amik ennek az identitáshoz való visszatalálásnak a hozadékai.

New York brooklyni Williamsburg negyedében, a háború után kivándorolt pápai közösségben nőttem fel – magyar ortodox értékrendszerben, szokásokban, világlátásban, és látom, hogy az itteni közösség is visszanyúl ezekhez a hagyományokhoz. Sokszor idézem fel mesteremnek, Grünwald József rabbinak (1905-1984) a tanításait, aki Pápán még édesapámat tanította, aztán az 1980-as években én is a tanítványa lettem New Yorkban. Tőle tanultam a magyar zsidóság autentikus szokásait, így abban nőttem fel, amit Magyarországon próbálunk feleleveníteni.

Az egész folyamatnak szerintem legjobb szimbóluma az Óbudai zsinagóga. Ez Budapest egyik legrégebb zsinagógája, és megjárta a magyar zsinagógák szomorú sorsát a 20. században: a háború után még egy darabig, döcögve, de működött, aztán eladták és méltatlan módon televízió stúdióknak és raktárnak használták. Az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség visszaszerezte ezt az épületet, és a közösség segítségével elkezdtek felújítani: azóta is megy a munka, lépésről lépésre, de folyamatosan halad. És miközben az épület nyeri vissza eredeti állapotát, addig is zajlik benne a közösségi élet: istentiszteletek, tanulás, gyerekprogramok, esküvők, bár micvók – minden, ami huszonöt éve elképzelhetetlen volt.

Kudarcként talán az együttműködés hiányát lehetne megemlíteni, a különálló közösségek széthúzása sokat árt a zsidóság egészének. Ennek orvosolására vannak kezdeményezések, például a különböző zsidó szervezetek közös munkájából létrejött Tett és Védelem Alapítvány.

A közösség identitása, mentalitása hihetetlen mértékben megváltozott, akármelyik szegmensét nézem a zsidó életnek. Amikor '89-ben megérkeztünk, a legalapvetőbb kóser élelmiszerek voltak elérhetőek, azok is csak erősen korlátozva. Alig-alig volt vallási élet, és az is inkább zsugorodott, mint, hogy fejlődött volna. Mára ez szinte 180 fokos fordulatot vett: nagyon aktív, színes zsidó életet láthatunk magunk előtt. Ha csak azokat az intézményeket sorolom, amelyeknek munkájában én is részt veszek, már az önmagában impozáns lista: ortodox bét din, kóser húsvágás, bölcsődétől a felnőttoktatásig zajló oktatási programok, gijur csoport, könyvkiadás, lapkiadás, idősotthon, stb.

Amellett, hogy egy aktív zsidó élet folyik, el lehet mondani, hogy történt egy általános színvonal emelkedés. Az, ami a rendszerváltozás idején a zsidó vallásosság netovábbjának számított, ma alap szintű dolog. A zsidó közösség a magára találásával és az identitásának az újbóli felfedezésével párhuzamosan elvárásokat is kezdett támasztani önmagával szem-

ben éppúgy, mint a rabbijaival, vagy az előjáróival szemben. Így például ma már elég általános, hogy hagyományos módon, a szabad ég alatt állítják fel a hüpét, nem pedig zsinagógában, vagy szinte sehol nem elfogadható (néhány sajnálatos, kirívó kivételtől eltekintve), hogy egy rabbi autóval érkezzen a zsinagógába.

Mostanra már kezd kialakulni a hatékony érdekvédelem is. Ehhez szemléletváltásra van szükség. Kicsit hasonlít ez a folyamat a pusztai nemzedék lecserelődésére: fel kell nőnie hozzá egy generációnak, akiben a zsidóság már nem zsigeri félelem, hanem természetes dolog, az identitása része.

'89-ben nem tudtuk volna elképzelni, hogy itt valaha ilyen zsidó élet lesz. Hónapról hónapra szárnyaltuk túl az elképzeléseinket. Összefoglalva, az volt a cél, hogy zsidóságot teremtsünk újra Magyarországon – és ez sikerült. Volt sok nagy tervünk és vágyunk, amelyek megvalósultak: ilyen volt egy új, modern, és minden szempontból kóser mikve elkészítése, az iskolaalapítás, vagy a könyvkiadás. A mikve elkészült, üzemel. Az iskolánkat folyamatosan fejlesztjük, hiszen egyre nagyobb az igény rá. A könyvkiadásban óriási sikernek lehet elkönyvelni például az új magyar fordítással megjelent imakönyv sorozatunkat, amiben hétköznapi és szombati, Ros hásanai és Jom kipuri imakönyv is található. Még sok minden van előttünk, sok terv, amiket az Örökkévaló segítségével folyamatosan megvalósíthatunk. A következő nagy lépés a zsinagógák fejlesztése, hogy mindenkinek legyen lehetősége zsinagógába járni a lakóhelyén.

Ami még hiányzik, az a kiterjedt, összetartó, aktív vallásos közösség, amelynek tagjai a mindennapokban is szoros kapcsolatban állnak egymással. Ehhez többek között az kell, hogy sokkal több vallásos család legyen Magyarországon. Nagyon bízunk a most felnövekvő generációban, azokban a fiatalokban és kisgyerekekben, akik itt, Magyarországon születtek vallásos családokban, magyarul beszélnek, gondolkodnak és magas szintű vallási oktatásban részesültek. Belőlük lesznek azok a felnőttek, akik itt Magyarországon alapítanak majd vallásos családot, és rabbikként, rebbecenekként, és a közösség tagjaiként ezt a hiányt pótolni fogják.

Bízom benne, hogy az Örökkévaló segítségével lesz negyedszázad múlva is magyarországi zsidóság: még erősebb, még öntudatosabb, tanultabb, a vallására még büszkébb, az identitásához még jobban ragaszkodó. Ez a célunk, ezért dolgozunk.

A szerző a Budapesti Ortodox Rabbinate vezetője, a magyarországi Chábád mozgalom vezetője, és a Vasvári Pál utcai lubavicsi zsinagóga rabbija.

'89-ben nem tudtuk volna elképzelni, hogy itt valaha ilyen zsidó élet lesz.

Olti Ferenc

A MAZSIHISZ MONOPOLHELYZETE

A rendszerváltás óta eltelt negyedszázad egyik legfontosabb fejleménye, hogy új vallási és civil szervezetek jöttek létre. Megítélésem szerint a diaszpórában a zsidó élet központja a zsinagóga, de nem várható el, hogy a semmiféle zsidó élménnyel és kötődéssel rendelkezők azonnal vallásgyakorlók, zsinagóga-látogató emberek legyenek. Közösségi, kulturális, sport, iskolai stb. élményekkel kell őket egyre közelebb és közelebb léptetni a zsidósághoz. Az ilyen, ún. származási zsidókból lehet aztán a templomi zsidóság utánpótlása. Ebből a szempontból nagyon fontos a sokszínű szervezeti struktúra.

Fontos, hogy nálunk is megjelent a Lubavici mozgalom, amely a tradicionális vallásgyakorláshoz való visszatérítést tartja legfontosabb feladatának, és ehhez modern, szimpatikus módszereket alkalmaznak. Jelentős fejlemény a reform zsidóság megjelenése is, lehetőségeik sokkal nagyobbak, mint az eddig elért eredményeik. A civil kezdeményezések területén nagyon fontosak a kulturális és ifjúsági szervezetek, valamint az Izrael által létrehozott intézmények. Nagyon problémásnak tartom, hogy a szervezeti sokszínűséget nem követte a források elosztásának ehhez igazodó változása. A Mazsihisz ebben élvezett hegemoniája, meg nem szolgáltat monopolhelyzete ma már inkább akadályozza, mint elősegíti a közösségi megújulást. E témában leírt véleményem a *Népszabadság* 2015. febr. 28-i számában olvasható.

Nagyon fontos eredménynek tartom a zsidó iskolarendszer kiépülését. Több mint ezer gyerek jár nappali zsidó iskolába, ami fontos közösségi utánpótlás lehet, ha erre szánunk anyagi erőforrásokat is. Jelentős eredmény a Mazsók létrejötte, kudarc viszont, hogy a fel-

adataihoz képest elenyésző anyagi erőforrásokkal rendelkezik, ami a zsidó közösség gyenge érdek-érvényesítő képességével magyarázható. Kudarcnak tartom, hogy – főleg a Mazsihisz gyakorlatából következően – az újonnan alakult zsidó szervezetek permanens működési nehézségekkel küzdenek. A Mazsihisznek juttatott állami eredetű források az egész zsidó közösséget illetnék, miközben felhasználásáról egy nagyon csekély számú kisebbség dönt, belső és nem közösségi érdekek mentén.

Fontos eredmény a Zsidó Közösségi Kezdeményezés létrejötte, ami fórumot teremt a kormányzattal való rendszeres kommunikációhoz. Ennek egyik eredménye a közoktatási rendszer zsidó szempontú tartalmi befolylásolásának kezdeti sikere.

A közösség identitása, mentalitása és a többi tényező folyamatosan változik. Ugyanakkor nagyon hiányzik egy olyan ernyőszervezet, ami megfogalmaz közösségi stratégiát, ehhez megszerzi a szükséges erőforrásokat és végre is hajtja a stratégiai elképzeléseket. E stratégia fontos eleme kellene, hogy legyen a zsidó közösséghez tartozók számának növelése, a zsidóság társadalmi megítélésének javítása, a nemzetközi kapcsolatok színvonalas ápolása stb. Az identitás, a mentalitás pozitív irányú változtatásának kérdésében az iskolarendszer a meghatározó, de erre a területre aránytalanul kevés közösségi erőforrást fordítunk. Az érdekkép-

viselet sajnos széttagolt és sokszor alacsony színvonalú, erre is vonatkozik az előző pontban hivatkozott javaslatom.

Negyedszázada nagyon felfokozott volt a hangulat, sokan abban bíztunk, hogy kialakul a valóban prosperáló vallási élet és egy plurális, sokszínű zsidó civil társadalom. Ez csak részben valósult meg, de jó

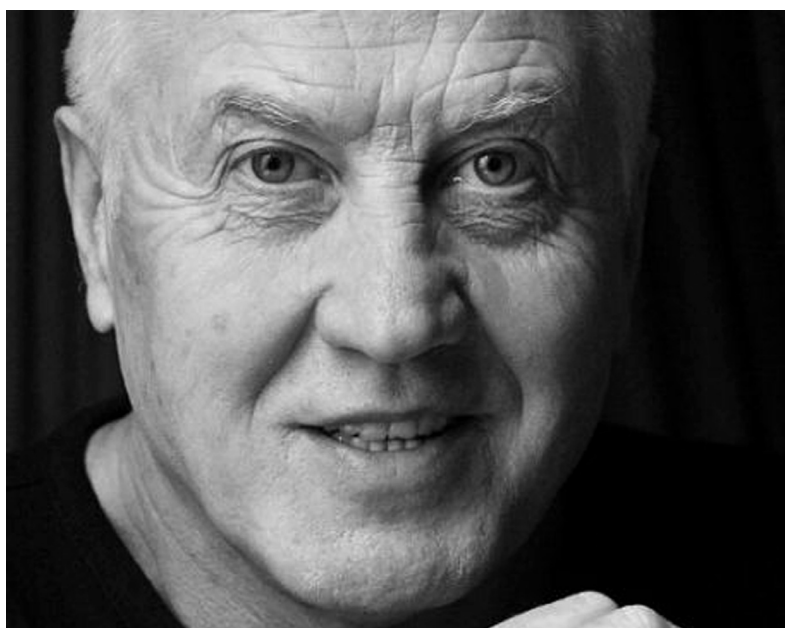
irányba mozdultunk el. Csakhogy a folyamat sokkal lassúbb, mint eredetileg gondoltuk. Kevés a karizmatikus vezető személyiség, sok a gáncsokkodás, emiatt azok sem vállalnak közösségi feladatokat, akikben ez a hajlandóság és képesség meg lenne. A mi korosztályunknak (1949-ben születtem) sokkal többet kellene tennie az új vezető generáció felkutatásáért és felneveléséért, pozíciókba emelésükért. Vannak pozitív példák, de sajnos nagyon kevés.

Minden negatív jelenség ellenére optimistán látom a jövőt. A zsidó iskolák sokat tesznek a zsidó identitás növeléséért. Az itt végzett fiatalok, akik már ma is több, mint ezren vannak, előbb-utóbb átveszik a mi helyünket. Talán az egymást követő kormányok is előbb-utóbb rájönnek, hogy végre kell hajtani a Párizsi Békeszerződést és intenzíven segíteni kell a zsidó közösség újjáélesztését. És rájönnek arra a történelmi tapasztalatra, hogy amelyik társadalomban a zsidók jól érzik magukat, ott az egész társadalom komoly modernizálódáson megy át és növekszik a jólét. És talán ehhez megteremtik az anyagi feltételeket is.

„GYEREKKOROM ÓTA SOKAT HALLOTTAM ÜLDÖZTETÉSEKRŐL”

Csaplár Vilmossal beszélget Ayhan Gökhan

- *Hogy jelent meg zsidó téma, karakter, vagy karakterek a művében?*
- *Miért tartotta fontosnak a témát, vagy, hogy zsidó karaktert szerepeltessen?*
- *Milyen szerepet töltenek be könyveiben e karakterek, ha a téma nem közvetlenül érinti a zsidóságot, mi a dramaturgiai jelentősége figurájuknak, illetve zsidóságuknak a művekben?*
- *Miben látja e figurák sajátosságait, és hogyan próbálta érzékeltetni?*
- kérdeztünk három író, akinek válaszát az alábbiakban közzétesszük.

Fotó: Szebeni András

Már a második, az 1972-ben kiadott *Két nap, amikor összevesztünk, vagyis a történetírás nehézségei* című kötetemben megvillan a téma érintőlegesen. Valaki, amikor a „zsidó” szót kiejti, lehalkítja a

hangját. Utána hosszú szünet következik, sok idő telik el, sok minden történik. 1990-ben jelenik meg a harmadik tényregényem, a *Zsidó vagyok Magyarországon*. A három olyan könyv közül, amelyik mögött valóságos modell áll, ez az utolsó: egy magyarországi zsidó család 1956-ban született legkisebb fia meséli el a családjá történetét, benne a saját eszmélését, azt, hogy 12 éves koráig azt se tudta, mi az, hogy zsidó. 2009-ben pedig a *Hitler lánya* című regény következik. Ennek a középső része az 1944-es Budapesten játszódik, az egyik fő szál Kasztner Rezső fordultatos, fondorlatos alkudozása Eichmannékkal, vele egy időben pedig lázadó zsidó fiatalok harcolnak az életükért, hiába. A 2011-ben *A magyarok* címmel megjelent esszékönyvemben is külön fejezetet szentelek a magyar zsidó-nem zsidó együttélésnek, ezer évre visszamenőleg.

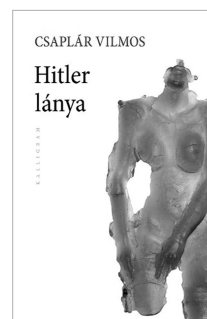
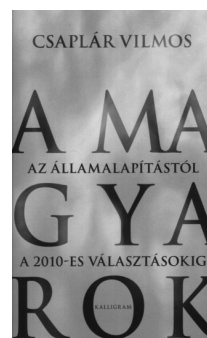
Ezt egy író esetében nehéz pontosan megmondani. Különösen egy olyan író esetében, mint én, mert nem tervezek el előre semmit, még egy mű írása közben sem. Az biztos, hogy olyan helyen nőttem föl, Újpesten, amely speciális kis olvasztótégely volt az országban. Már létrejöttkor, a tizenkilencedik században „vadnyugatinak” számított. A Monarchia minden részéből jöttek a rohamosan fejlődő Buda-

pest közelébe különféle kereskedők, vállalkozók, iparosok, szerencsevadászok, munkát keresők. Az ezernyolcszázkilencvenes években egy lázadás során fölgújtották a fából épült városházát, katonákat vezényeltek ki a rend helyreállítására. Az általános iskolában a legkülönbélebb nációkból származó osztálytársaim voltak, köztük két török. Őket számon tartottuk, de például a zsidókat, ahogy ez a szocializmusban máshol is megesett, nem. Pontosabban nem tudom. Szóban, tudatosan biztosan nem. Egyikük a barátom volt, mi ketten versenyeztünk a legjobb tanulói címért. A család polgári múlttal rendelkezett, akkoriban nagyon elegáns lakásnak számított az otthonuk, a falakon hatalmas olajfestmények függtek, olyan választékosan beszéltek és olyan otthonosan mozogtak a kultúra és a művészet területén, amit akkoriban máshol nem tapasztaltam. A mama csodálatos fatörzsek és lombok rajzolására tanította meg a fiát, amit én képtelen voltam leutánozni. A papa a politikai hierarchiában középen vagy kicsit följebb helyezkedett el, valahol igazgatói posztot töltött be. Másrészt akadtak olyan osztálytársaim is, akik egzotikusan sötét, gyapjas hajúak voltak, beszédük, mozgásuk föltűnően eltért az átlagtól, és a város másik szélén, tulajdonképpen parasztházakban éltek, nagy szegénységben. Hogy a barátom és ezek is zsidók, csak később tudatosult bennem, amikor elköltöztem Újpestről, egyetemista lettem, és a kádárkori értelmiség különféle csoportjaival tartottam a kapcsolatot. Tehát a gyerekkoromban hatások értek, amelyek később talán befolyást gyakoroltak a hősválasztásaimra, szemléletemre. Jut eszembe, a gimnáziumban a két legjobb barátom közül az egyik a legmenőbb újpesti „maszek” cipész fia volt. A göndör haja és a kreol bőre miatt az akkoriban ismert afrikai politikus, Csombe nevét kapta becenévként tőlünk. A másiktól (ő nem járt velem egy osztályba) hallottam először azt, hogy valaki egyáltalán „zsidózik”. Azt tapasztaltam magamon, hogy zavar, tiltakoztam, mire azzal érvelt, hogy az ő anyja is zsidó, neki szabad. Lehet, hogy azért zavart, mert a négy nagyszülőm közül csak a két nagyanya személye biztos, a nagyapák a családi legendák ködébe vesznek. Valamint az anyja nevét viselő apám anyai fölmenői mind a mai Szlovákiához tartozó csallóköziek, gyerekkorom óta sokat hallottam üldöztetésekről.

Minthogy a *Zsidó vagyok Magyarországon* „közvetlenül érinti a zsidóságot”, a kérdés a *Hitler lányára* vonatkoztatható. Most már okosabb vagyok, mint írás közben, mert sok elemző kritika jelent meg róla. Utólag én is tudatosítottam, hogy a regény első és második része nem közvetlenül, de közvetve összetartozó rendszert képez. Az első rész az egyik fősze-

replő gyerekkora, benne egy Pipás Pista nevű sorozatgyilkossal. A Szeged környéki tanyavilágon játszódik. A tanyasiak és a városi nyomozó hatóságok közti viszonyt a főügyész egy mondata így fejezi ki: „Ezek nem is emberek.” A huszadik század húszas éveiben járunk, ez a szemlélet a kezdődő európai fasizmus egyik táptalaja. Valamint a fajelméletét csiszolgató, pályakezdő müncheni agitátor, Adolf Hitler is fölbukkan a történetben. A második részben nem jelenik meg közvetlenül, viszont már az egész eseménysort meghatározza az első rész ezen epizódfigurájának tevékenykedése. A harmadik rész az 1956-os forradalomba viszi el a regény két főszereplőjét, majd az egyiket tovább, egy hatvanas évekbeli magyar településre az osztrák-magyar határnál. Embercsempész banda kulcsfigurája lesz, a forradalom után az országban rekedt menekülőket segíti át a „szabad világba”. Talán mondhatni, hogy az üldözés, az üldözöttség kapcsolja össze dramaturgiailag a zsidókat és nem zsidókat e regényben.

A középső részben a nációkkal üzletelő Kasztner körül kirakódó világban a zsidó karaktereket a túlélési vágy határozza meg. Ez mindenkinél másképp mutatkozik, mivel nagyon különbözőek az élethelyzetek. Magát Kasztnert én ellentmondásos, de alapvetően pozitív jellemnek ábrázolom. A vele szembeforduló, életüket kockáztató, majd fölládozó fiatalok megint más csoportot képeznek. A harmadik részben van egy haláltábor megjárta, zsidó körzeti orvos, aki egyúttal a titkosszolgálat megbízottja. Az ő feladata lenne az embercsempészek helyszíni földterítése, majd lebuktatása, amit képtelen teljesíteni. Mivel egyszer már üldöztek, nem tud ártani az „üldözötteknek”. Aztán végül megtanítja a főszereplő Kujeda Éliást az önhipnózisra, amivel akarata ellenére halálba segíti. Pedig nem is tudja róla, milyen gonoszságokat követett el élete során. Igaz, arról se világosítja föl senki, hogy Kujeda csendőrkorában megmentett egy negyedzsidó lányt (a másik főhőst) a Németországba hurcolásról. Az anyai részről félzsidó Ruckner Fanni föltehetőleg Hitler lánya, amiről persze neki magának sejtelve sincs. Az ő karakterét, akárcsak az anyját, a zsidóságától való menekülés határozza meg. De sorsa azt is megmutatja, hogy adott helyzetben vannak dolgok, amelyek elől nem lehet elmenekülni... Nem, nem elemzek tovább, ez így leegyszerűsítés. Minden szereplő „sajátos”, a történetük mondja el, hogyan és miképp. El kell olvasni a regényt.

Csobánka Zsuzsa

AZT JÁROM KÖRBE, MIT JELENT AZ IDEGENSÉG...

A *Majdnem Auschwitz* című második regényem a Litera Duna-legendárium pályázatára készült, az Edit- és Jakob Zinger szerelméről szóló történet kibontása. A legendában a Duna-parti cipőket, Auschwitzot akartam megírni, illetve a Szabadkikötő vadkacsáit. Végül azzal szembesültem, hogy a koncentrációs tábor rettenete az ember és ember közti végtelen űrnek lett a szimbolikus tere és metaforikus nyelve, amikor férfi és nő képtelenek találkozni, figyelni egymásra, mert az őket felőrlő múlt és fájdalom lehetetlenné teszi a jelenlétet. A folytonos önmagukra kérdés és a múltra való reflektálás során elcsúsznak az érintések, vagyis mindketten rádöbbenek, hogy az, akivé váltak, akik lettek a megtapasztalt események okán, maga a félelem, más emberré tette őket.

A részese szeretnék lenni, de az nem fogad be.

A férfi- és a női elbeszélők hangjai össze-össze csúsznak, az egész egy belső monológként is felfogható. A félelem két archán tükröződik, mert mindketten képtelenek a külvilág által elfogadott teljes életet élni, annyira rabjai saját félelmeiknek. Edit a férfi elvesztésétől retteg, Jakob egy megfoghatatlan női alaktól, akit Vörösruhásnak nevez. A félelem tárgya nem fontos, csak az, hogy ők képesek-e saját magukat legyőzni, szembemenni mindezzel a súllyal.

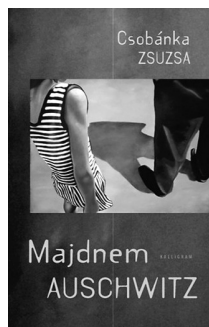
A nő egyfolytában a férfihez beszél, mintha a megszólítással megteremthetné a bizalmat, és elcsitíthatná magában a bizonytalanságokat. A férfi lép ki a kapcsolatból, ő az, aki Auschwitzból hazatérve egy világon kívüli térben talál békére. A világítótorony, ahol őrként él, egy másik kapcsolatnak is az önmagába záró-

dó helyszíne, labirintusa lesz, Goran és Lulu szerelme tükröződik a második történetben.

Számomra a zsidóság a kirekesztettséget jelenti. Egy világot, teret és időt, ahova folyton vágyakozom, a részese szeretnék lenni, de az nem fogad be. Egy pontig igen, aztán kilök, ellök. Én nem vagyok zsidó. És megtapasztaltam, hogy zárt ez a világ, amint kiderül, hogy nincsenek papírajaim, onnantól kívül tágasabb. Úgy nőtem fel, hogy a Hegedűs a háztetőnt és a *Yentl* számtalanszor láttam, rajongtam a titokzatos világért, amit mindez sejtetett, miközben a nagyapámat a családi legenda szerint a zsidók verték meg, és így került munkatáborba, dédnagyapám pedig a zsidók ellen fogott össze kereskedőként. Mintha vezekelni akartam volna, fene tudja, honnan a kötődés. De arra például rájöttem, másokért nem kérhetek bocsánatot, nem is kell. És otthonos lehet belül is, ha megengedem magamnak, és nem kopogtatok olyan ajtókon, ami mögött nem várnak, ahol nincs helyem.

A múltkor azt mondta a szerkesztőm, ezt kellett volna megírni. Az elutasítást és a vele párhuzamosan működő vágyakozást az elfogadásra. A nagyapámat, ahogy megverik. De ennyi évvel a *Majdnem Auschwitz* után most azt mondom, a személyesség nem így fontos.

Sokkal inkább az a mélyfájdalom, ami ugyanúgy benne van a szereplőimben, mint a nagyapámban, illetve a nagyapámmal egy városban élő zsidókban is volt. A megértést tanultam ebből a könyvből. Hogy nem lehet csak úgy ítélkezni, a világ sokkal árnyaltabb, és persze, sokkal egyszerűbb is, mint én azt gondolom, ahogy írok. Írás közben ezek az alakok összeérnek, és egy olyan erőteret

alkotnak, ahol mindenki megtalálja végre a helyét. Továbbgondolva a zsidóság most már a bentet jelenti, a hazatalálást. Érdekes ez. El kellett taszítódnom ahhoz, hogy elindulhassak magamba, hazafelé.

A *hiányzó testben* újra a Zinger családról mesélek, azonban ott a krakkói familia és az elhurcoltatás elevenedik meg, a záróképben Izaak Zinger lányát, Hannah-t látjuk, amint a vagonban esztét vesztő meggyalázása után, apja pedig, aki gyáva volt kiállni lányáért, élete végéig ezzel a bűnnel kell, hogy együtt éljen.

A traumatikus sors – bár a zsidósághoz kötődik ezekben a regényekben – mégis mindannyiunké, éppen azt járom körbe, hogy mit jelent a zsidóság, az idegenség, mit jelent kívül lenni, mit jelent a bűn bármely terében élni. Abban a térben, amelyben emberek vannak, zsidók és nem zsidók, és talán itt is van egy fontos részlet, a közösség, az emberi oldal, amely túlmutat a fájdalomon, amely mindenkié. Ha ez a belátás megtörténik, akkor nem kell kisajátítani a traumákat, akkor el lehet kezdeni beszélgetni, figyelni egymásra, amikor már tudjuk, hogy ki ül le mellettünk, nem fulladunk bele a saját belső poklainkba, hanem képesek vagyunk elfogadni és szeretni egymást. A trilógia harmadik részében ezt az optimista véget keresem most, – nem könnyű! Nem könnyű mindezek után és ellenére újra hinni az emberben, de azt már tudom, hogy nem lehet mást tennem. Ennyi szörnyűség megírása után törekszem arra, hogy megtaláljam a másik oldalt, a másik embert magamban is. Ezt megerősítik a tanári tapasztalataim is. Minden reggel hinni kell a gyerekekben. És ebben nincs

semmi pátosz, csak erős reménytelenség és aggodalom.

Ehhez nélkülözhetetlen az önironia és a derű, s önmagam kevésbé komolyan vétele. Nem kell belehalni semmi-
be, mondta a minap a barátom, és igaza van, csak az egómnak igazán hízelgett az önsajnálát. Ehhez mondjuk el kellett telni 31 évnek is. De talán annyi változott, hogy az önmagam előtt való hitelesség miatt már nem járható ez az út. Csöndesebben, nagyobb alázattal és hittel. A hiányzó test ezt mutatta meg. Hátrébb kell lépni a képtől, hogy egyben lássam (magam). Hátrébb, vagyis befelé. És akkor azok az ajtók is maguktól nyílnak. Vagy valahol feljebb ablakok.

A zsidóság
most már
a bentet
jelenti,
a hazatalálást.

Trauma és utóhatás

A szemináriumsorozat a vészkorszak és a másodgeneráció irodalmáról a *Szombat* folyóirat szervezésében, Szántó T. Gábor vezetésével 2015-ben is folytatódik.

Kéthetente keddenként, 18.00 órakor a Bálint Házban (Bp. VI., Révay u. 16.)

Jelentkezni, olvasni és beszélgetni a művekről sosem késő!

Április 7., 21.: Nádas Péter: *Egy családregény vége*, vendéglőadó: Vári György

Május 5., 19.: Nádas Péter: *Párhuzamos történetek*, vendéglőadó: Forgách András

Tandíj: óránként 600 Ft (a tavaszi szemeszter hátralévő alkalmaira váltható bérlet: 2000 Ft)

Jelentkezni a **szanto@szombat.org** e-mail címen, vagy délutánonként a **311-6665**-ös telefonszámon lehet.

Támogató/supported by the: L. A. Pincus Fund for Jewish Education in the Diaspora, Israel

Partnerek: Bálint Ház; Magyar Zsidó Kulturális Egyesület; Szombat Alapítvány

Médiatámogató: *Élet és Irodalom*

ZSIDÓ TÉMA TUTI TÉMA?

Ménes Attilát kérdezte Ayhan Gökhan

Ha az embert gyakran foglalkoztatja egy olyan szenzitív kérdés, mint a kisebbségek helyzete, akkor feltételezhetően érintett a dologban. Tapasztalataim szerint így van ez a női- és gyermekjogok, a szexuális más-ság, vagy a roma érdekvédelem területén szorgoskodó aktivisták esetében is.

Az én érintettségem a zsidó tematikával kapcsolatban viszont eléggé légies. Mondhatni *voajörként* állok kívül. Debrecenben születtem, az ottani kisebbik gettó határán, és itt, az óvárosi Nyugati utcában nőttem fel. Házunk, amit nagyszüleim 1956-ban vásároltak, korábban szintén zsidó család tulajdona volt. Ha csavarogni indultam, rendszerint útba ejtettem a közeli Kápolna- és Pásti utcákat, ahol a zsinagógák állnak. Különös, szép, hallgatag, rejtélyes épületek, ritka arrafelé a mozgás, forgalom is alig. Errefelé bandáztunk osztálytársammal, Vencsellei Pistával, ő is a környéken, a Bajcsy Zsilinszky utcán lakott, ami szintén az egykori gettó területén fekszik. Vencsi egy alkalommal elhívott, hogy látogassuk meg egy barátját, s mielőtt becsengettünk volna, titokzatoskodó képpel a fülembe súgta, hogy ezek, ahova megyünk, zsidók. Nem tudtam, mit jelent a szó. Azt hiszem, ekkor, kilenc évesen találkoztam először a kifejezéssel. Egy tágas kertben játszottunk hárman, volt ott egy halom oltatlan mész, azt köpködtük, néztük, hogy sistereg. A kisfiú édesapja tollkereskedő volt, de a „tollas zsidó” kifejezéssel csak jóval később találkoztam.

Aztán valahogy egyre többször hallottam a zsidókról. Például, egy ízben nagyanyám arról mesélt, hogy '44-ben, mikor a deportálások zajlottak, a menetet látva sokan gúnyolódtak és nevettek, de ő és nagyapám megkönnyezték a szerencsétlen embere-

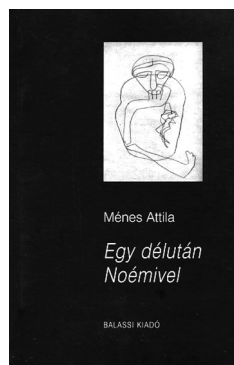
ket. Fűszer-csemege üzletük volt a Debrecen-környéki tanyavilágban, Látóképen, s a konkurens üzlet tulajdonosa izraelita volt, mégis sajnálták, tisztességes, jószívű kereskedőnek nevezték. Többet nem halottak felőle.

Megjegyzem, nagyapám 1938-ban csendőrnek jelentkezett, de szerencsére alkalmatlannak minősítették – borzongva gondolok rá, ha másként esik, talán ő hajtotta volna azt a transzportot a halálba vezető úton.

Nem tudom, mi okozhatta, hogy kamasz koromban kiélesedett bennem ez a téma. Talán, hogy a családom apai, dzsentroid ágán egészen máshogy álltak ehhez a kérdéshez. Ott inkább a fintorgás, elejtett gúnyos, homályos megjegyzések, elharapott, fullánkös félmondatok hangzottak el a beszélgetések során. Hogy na, például ez és ez a színész, vagy állami vezető, stb. is az. Keletkezett bennem valami erős kíváncsiság, feszültség, értetlenség a dologgal kapcsolatban. Kábé 1978-ban járunk. Mindennél erősebb bennem a különbözőzésre való késztetés. Zöld ballonkabát, bokáig beszűkített farmergaty, szimatszatyor, függönykarika a fül-

ben, Ricse-Ricse-Beatrice, szóval a csöves szubkultúra. Anyámtól kizsaroltam egy olcsó ezüst pecsétgyűrűt, s ebbe varrótűvel hatágú csillagot karcoltam, elég bénára sikeredett. Így, provokatívan kapaszkodtam a villamoson, buszon, hadd lássam, ki mer velem kötekedni. Nem nagyon mertek. Legjobb barátom a főiskolán Bacsikai Sanyi, aki később több gyönyörű szociográfiát is írt a magyar zsidóságról. Egymást erősítette a témához való vonzalmunk, Sólem Aléchem és Mendeke Mojhér Szforim könyveit cserélgettük. Debrecenben nem sok zsidó maradt, viszont Pestre költözésem után jó néhányal megis-

Sólem Aléchem
és Mendeke
Mojhér Szforim
könyveit
cserélgettük.

merkedtem. Ezek az emberek, számomra különös módon, szinte a beszélgetéseink első percében elárulták, hogy azok. Ilyenkor mindig láttam a szemükben valamit. Találgattam magamban, mi ez a valami, szomorúság, büszkeség, vagy talán a reakción kíváncsiak? Mégis, azt hiszem, leginkább fáradtság volt, ahogy szinte kényszeresen, vallomásszerűen kinyilvánították előtttem eredetüket. Miért mindjárt az elején kellett megtenniük ezt a tájékoztatást? Hogy tisztába jöhessenek velem? Hogy tudjam, kivel állok szemben?

A zsidó tematikának dolgozataimban nem lehet fontos dramaturgiai funkciója, mert ehhez Malamudnak, Singernek, Wallantnak kéne lennem, ami nem vagyok. Első regényemben (*Egy délután Noémivel*) a címszereplő lány zsidó, de ez nem mindjárt derül ki róla, csak a könyv felénél, akkor is a másik főszereplő szülei idiotisztikus antiszemita nézeteinek taglalásakor. Megjegyzem, Noémi ügyvéd apja a történetben eléggé negatív figura (a szélsőjobb napilap recenziése erre a körülményre nem tért ki). A zsidó származás írásaimban csupán mellékkörülmeny, ezek a szereplők nem beszélnek vallásukról, családi veszteségeikről, tragédiákról; Noémi csak úgy zsidó *van*, és kész. Első novelláskötetemben, egy apokaliptikus novellában két atyafi beszélget, s egyikük ezt mondja: „Megint nagyon viszik a zsidókat, szegényeket.” Mire a másik: „Had vigyék! Vigyék el mindegyiket!” (Persze a diaszpórát lehetetlen megsemmisíteni, én inkább egy, az Izrael államát érő termonukleáris holokausztól félek.) *Hidegdauer* című regényemben egyszerű sztereotípiaként jelenik meg a kifejezés; a regénybeli nagypapa szeméremre vár, és annak örül, hogy egy zsidó professzoraszszony operálja majd, hiszen „...a zsidók a legjobb szemorvosok.” A többek között Tar Sándor ügynökmúltjáról szóló, jelenleg a Katona József Színházban bemutatóra váró darabomban is csak mellékesen kerül elő a téma, a kommunista elhárítás

tartótisztjei részéről tapasztalható zsidógyűlölet illusztrációjaként.

S hogy közvetlen kötődés hiányában miért tartom szükségesnek a zsidók szerepeltetését írásaimban? Nehéz felelni, de azt hiszem, a „zsidó” mégis valamivel több, mint egyszerű ornamens, díszítő elem. A téma megjelenése magasabb energiaszintre emeli a környező szövegterületet, önmagán túlmutató jelentőséggel gazdagítja azt. Ez nem lehet másként, mivel számomra a zsidó mindig is *fenség*, *Észak-fok*, *titok*, (ismerős) *idegenség*, (nem) *lidérces messze fény* marad.

Helyesbítések márciusi számunkhoz

6. oldal: Balázs Gábor cikkében („Ha elveszek, hát vesszek el!”) a héber betűs szövegrészek, technikai hiba folytán, helytelenül, balról jobbra jelentek meg.

15. oldal: A Toronyi Zsuzsával készült interjú szerzőjének neve lemaradt: Szarka Zsuzsanna.

Olvasóink és szerzőink elnézését kérjük!

Fotó: Eldad Rafaeli

A VILÁGZENE HULLÁMAIN

Idan Raichellel beszélget Schranecz Rebeka

– Izraelben nemzeti sztárnak számítasz, mennyire érzed otthon magad a világ más országaiban is? Mit jelent számodra a világpolgárság eszméje?

– Mikor Izraelben játszom, a közönség úgy gondolja, hogy igazi izraeli zenét hallanak, mikor külföldön turnézom, pedig azt gondolják, hogy világzenét. Valójában a világzenét játszó művészek mind a saját környezetükből hozzák azokat a dalokat, melyeket előadnak. Például Bob Marley Jamaikából, Edith Piaf Fran-

ciaországból. Nagy megtiszteltetés számomra, hogy az emberek „izraeli zenének” tekintik a dalaimat, és hogy Izrael kulturális nagykövete lehetek, persze nem hivatalosan, mint ahogy például Mercedes Sosa Lati-Amerika kulturális nagykövete.

– Minden dalod nyitás a világ egy bizonyos zenei hagyománya, földrajzi szeglete felé. Szerepel-e a terveid között más nyelveken is dalokat írni, énekelni – például ladino vagy jiddis nyelven?

– Úgy érzem, hogy az elmúlt évtizedben nagyon sok nyelven vettünk fel számokat, és ezt a sokszínű kulturális hatást Izrael utcáin is megtalálhatjuk, a különböző bevándorlók révén. Ez képződik le tulajdonképpen a dalokban. Valószínűleg sokan nem ismerik az izraeli társadalom jelenlegi helyzetét. Ide rengetegen vándoroltak be a világ különböző részeiről az utóbbi évtizedekben, és mindannyian magukkal hozták a saját hangzásvilágukat. Tehát szerintem van lehetőség meríteni a ladino és jiddis kultúrából is.

– Kelet-Európa és az askenázi zsidóság kultúrája, hagyományai, zenei világa, és motívumai mennyire foglalkoztatnak Téged?

– Az askenázi kultúrkörből jövök, a szüleim a Szovjetunióban születtek. Az egyik nagymamám lengyel, a másik német származású. Azt hiszem, ez érezhető a hangzásvilágomon és más izraeli zenéken is. A világzene nére máshol is hatással volt az askenázi, kelet-európai hagyomány. Ha a dalok alapmotívumait követjük, akkor visszaköszönnek ezek a hatások.

– A cigány zenétől és a jazz zongorajátéktól eljutottál egészen a fúziós- transzcendentális- meditatív zenéig. Melyek voltak azok a fontos állomások az életedben és a zenei világodban, amelyek segítettek idáig eljutni?

– Úgy érzem, hogy nincsenek olyan erős gyökereim, mint, mondjuk, annak, aki Afrikában, Maliban nőtt fel, több száz éves hagyományok között. Vagy amikor az apjától olyan zenét tanult, melyet kétszázötven éve játszanak. Én magam izraeli vagyok, a szüleim is azok. Nagyszüleim a háború előtt érkeztek ide, mindannyian izraeliként nőttünk fel. Mivel ez nagyon fiatal ország, nincsenek több száz éves tradíciói, ebből adódik, hogy nyitott minden, bevándorlók által hozott kulturális hatásra. Pontosan ezért van az, hogy a jazz-zongorától a cigányzenéig mindent befogadok, nyitott szemmel és füllel járok.

– A változó világ kényszerít az újításra, vagy belső késztetést érzel, hogy változtass az eddigi stílusodon, és létrehoz egy új produkciót?

– Nem gondolom, hogy a világ változtatna a zenén, egyszerűen arról van szó, hogy az Internet jóvoltából sokkal könnyebben elérhető minden és mindenki, mint régebben. Ez nem befolyásolja a dalszerzést, csak egyszerűbbé teszi a kapcsolatfelvételt. A Facebookon például megismerhetek akár egy portugál gitárost is, akivel később találkozhatok és vehetünk fel közös számokat, s végül ezen az úton eljutok Portugáliába. Minden információ másképp és gyorsabban terjed, akárkivel megoszthatod a zenédet a világon. Ez nem változtat a művészetben, annál inkább a marketingben, és azon, hogyan osztják meg az emberek egymással a zenéiket.

– Hogyan választod ki azokat a zenészeket, akikkel együttműködsz később? Például hogyan találtál rá a mostani zenekarod tagjaira?

– Sokszor járok Tel-Aviv belvárosi bárjaiba és klubjaiba, ahol fiatal, általam még nem látott zenészek is fellépnek. Néha ugyanolyan tradicionális zenészeket lehet hallani a klubokban is, mint a zsinagógákban. Csak nyitott szemmel kell járnom. De az is előfordul, hogy a weboldalamon keresztül kapok mp3 fájlokat, és ennek révén fedezek fel új tehetségeket.

– Milyen volt az együttműködés Alicia Keys-szel? Mit gondolsz, mennyire hatottatok egymásra, mit tudtatok tanulni egymástól?

– Alicia Keys-szel Izraelben találkoztam, később összebarátkoztunk. Bemutattam zenész barátaimnak, ő pedig meghívott Los Angelesbe, ahol felvettünk pár közös dalt, és felkért arra is, hogy játsszak vele a Central Parkban, New Yorkban. Az erről készült videót jó minőségben megtalálhatjátok a Youtube csatornámon. A legfontosabb dolog Aliciával kapcsolatban, hogy nem csak kiváló művész, hanem elbűvölő ember is.

– A közönség visszajelzése alapján, az előző albumodról (Quarter to Six), melyik dalnak volt a legnagyobb hatása?

– A Quarter to Six nagyon fontos album számomra. Ez a negyedik lemezem, mióta együttműködöm művészekkel a világ minden tájáról. Sokkal többet énekelek rajta, mint korábbi lemezeken. Az élet nagy utelágazódásairól szól, amikor választanunk kell, hogy merre induljunk tovább. Azt gondolom, akik megvették, nagyon szerették, pozitív volt fogadtatás a rajongóktól és a médiától is. Ezen az albumon volt alkalmam együtt dolgozni egy német kántor-operaénekesssel, egy portugál és egy kolumbiai énekesssel, de egy tel-avivi bartenderrel is... Nagyon hosszú az album, tizenhat dal szerepel rajta, és nagy öröm volt elkészíteni.

– Milyen új projekten dolgozol most, és vannak-e elképzeléseid, hogy legközelebb kikkel és milyen témában szeretnél együttműködni?

– A projekt, amin most dolgozom, több számos zenei kapcsolaton alapul, amelyek a világ minden sarkába elágaznak. Nemrégadtuk ki a Touré-Reichel kollektívát. A második album a mali Vieux Farka Touréval készült és most vele vagyunk világkörűli turnén. Először Tel-Avivban léptünk fel, aztán nemrég Párizsban. A visszajelzések szerint jól sikerült, mostanában jelent meg egy csodálatos kritika rólunk a New York Timesban. Nagyon szerencsésnek érezzük magunkat, hogy ennyire szeretnek minket.

– Szeretnél Budapestre jönni még? Hatottak rád a magyar népzenei hagyományok?

– Remélem, hogy hamarosan eljutok Budapestre. A magyar népzene csodálatos és nagyon sok más művészt is inspirált. Ránk nagy hatással van a kelet-európai kultúra. Az összes hagyományos és kortárs zene is merít belőle természetesen.

Van lehetőség meríteni a ladino és a jiddis kultúrából is.

IZRAEL JÓ HELY, DE „BÜNÖS” IS

*Ari Shavit: Hazám, az ígéret földje.
Atlantic Press kiadó, Budapest, 2013,
558 oldal, Bokor Pál fordítása*

Felkészültség, elkötelezettség, lendület – és nagyfokú politikai korrektség jellemzi a szerzőt és művét. Nem Izrael történetét írta meg, de a remekbe szabott mikrotörténetekből felvillan az ország elmúlt száz évének megannyi kulcsfontosságú epizódja, melyekből ugyanúgy megismerhetjük Izrael hőskorszakát, mint egy történelemkönyvből, csak sokkal olvasmányosabb az egész.

Az első pionírok

lecsapolják a mocsarakat, és megalapítják En Harod kibucot, az izraeli baloldali ethosz szimbólumát; Rehovot városa, a környező narancsültetvényeknek hála, virágzásnak indul – éppen az európai vészorszak éveiben; egy Németországból menekült értelmiségi házaspár dinamikus fejlődő tejjüzemet alapít, amely mára milliárdos forgalmú céggé nőtte ki magát; a holokauszt túlélők által lakott tel-avivi utcákban újraindul az élet és gyermekeik az óvó szeretet légkörében egészen kivételes pályákra indulnak; a kibucok biztonságában és szabadságában felnövő fiatalok szédültes karriert futnak be, előbb a hadseregben, aztán a high-tech iparban; Tel-Aviv tomboló éjszakai életét, a szex és a drog mámorát akármelyik metropolisz megirigyelhetné; stb.

Gondos anyaggyűjtés nyomán, jó tollal megírt történelmi pillanatképek Izrael hőskorából és jelenéből – ezek a könyv legjobb részei.

Megismerkedünk néhány szellemi nagysággal, akik a holokauszt lelket pusztító szörnyűségei után lettek új hazájuk, határokon túl is elismert kiválóságai: Zeév Sternhell történész, Aharon Barak főbíró és Aharon Appelfeld író a tanúk, hogy Izrael nemcsak

menedéket, hanem az új és teljes élet lehetőségét is megadta azoknak, akik mindent és mindenkit elvesztve, tizenévesen földjén kerestek menedéket.

Igazi empátiával és sodró lendülettel írja le a hazája életéből kiragadott, ám fontos mozzanatokat Ari Shavit – hogy aztán mindjárt meg is kérdőjelezen szinte mindent. Nemcsak tehetséges, de politikailag korrekt újságíró lévén minden optimizmust sugárzó, öntudatra inspiráló történet mellé odailleszt egy másikat – a palesztinok szenvedéséről és számára teljesen érthető haragjáról.

A hagyományos cionista narratíva szerint Izrael fiatal és dinamikus ország, amely példátlan nehézségek ellenére, pusztító szándékú ellenségek szomszédságában is töretlenül fejlődik. A mai baloldalon kötelező, politikailag korrekt narratíva szerint viszont mindez kétséges, mert Izrael, úgymond, bűnben fogant. Az ősbűn pedig, amely e felfogás szerint Izrael minden eredményét és örömét megmérgezi, nem más, mint a palesztinok elűzése 1948-ban (majd egy további kisebb részüké 1967-ben.)

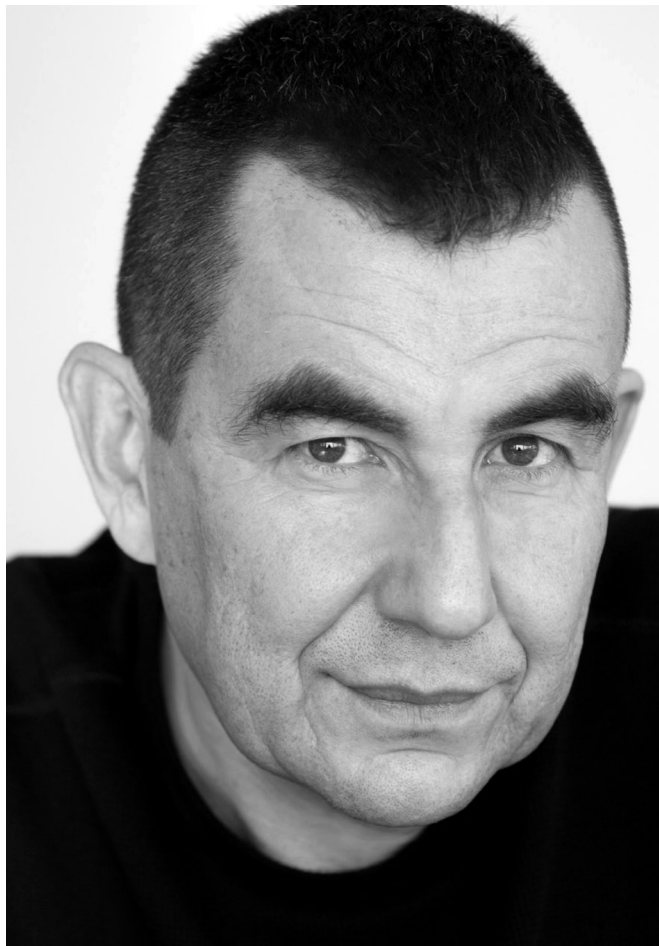
A szerző, a baloldali Haarec újságírója, mind a két narratívát mesterfokon elsajátította. Mint egy svájci, aki tökéletesen beszél németül és franciául, úgy Ari Shavit is tökéletesen beszél cionistául és palesztinul: őszinte átéléssel és lendülettel ábrázolja az üldözött zsidókat a világ minden tájáról befogadó, fejlődő, gyarapodó, sokoldalú Izraelt, hogy a következő bekezdésben vagy fejezetben mindjárt kétségbe vonja mindezt. Mert bármilyen remek dolgok történnek Izraelben, úgymond, mindez a palesztinok azóta is tartó szenvedésére épül, tehát alapjaiban megkérdőjelezhető. Mint például éppen En Harod kibuc, amely a Függetlenségi Háború nyomán

kitelepített arabok földjein

is gazdálkodik. A két narratíva gyakorlatilag kizárja egymást: az egyik szerint Izrael remek hely, a másik szerint viszont elnyomó, illegitim, tulajdonképpen

Tökéletesen
beszél
cionistául és
palesztinul is.

nem szabadna lennie. A szerző, aki mind a kettővel képes azonosulni, kétségbeesetten igyekszik kiutat találni a skizofrén állapotból és a kettőt valami közös nevezőre hozni. A remek impresszionista pillanatképeket vázoló Shavit ezzel a kihívással birkózik a könyv jelentős részében. Egyszer leírja, hogy Izrael ellenséges környezetben létezik és hadsereg nélkül nem tudna fennmaradni, másutt viszont „az erőszak ördögi körét” okolja, amiért Gázában az izraeli katonák kivonása után is tombol az erőszak.

Ari Shavit a cionista ethoszon belül a radikális baloldali „Békét most” mozgalom szellemiségével azonosult hosszú ideig, amelynek vágyképe az azonnali békés egymás mellett élés a palesztinokkal. We want Moshiah now! – idézhetnénk az ismert dalt. Legnagyobb tisztelettel ezért minden beszélgetőtársa között Ámosz Oz íróval, a mozgalom egyik szellemi atyjával bánik.

Empátiája révén Shavit képes mindenféle gondolkodásmódra ráhangolódni. Könyvéből megismerhetjük a baloldali Merec párt vezetőjének, Joszi Szaridnak életét és hasonló fejezet foglalkozik az etnikai-vallásos Sasz-párt vezetőjével, Arje Derivel is.

De egy Hulda faluból 1948-ban elűzött palesztin férfi keserűségét is maradéktalanul átérzi.

Ugyanilyen empátiával tud írni a telepés mozgalomról is: „Még akik tudták, hogy a megszállt területeken való letelepedés jogtalan, erkölcstelen és irracionális, azok is nehéznek találták szembeszállni a telepésekkel. A Gush emunim lett a cionizmus új fáklyája egy olyan időpontban, amikor más fények kialvóban voltak.” De aztán így zárja gondolatmenetét a telepésekről: „...megalapozták a 20. század utolsó gyarmatosító vállalkozását.” Ami az Afrikában és a Közel-Keleten folytatott nagy tömeggyilkos, területabló háborúk ismeretében aránytalan kijelentésnek tűnik.

Shavit csöppet sem szenvtelen

– jó újságíróhoz illően végighallgatja partnerét, majd vad vitába bocsátkozik vele: itt és most meg akarja ragadni, hogy az adott politikus mit és hol rontott el, és mi lett volna az egyedüli jó megoldás. Mert a valódi megoldás ott bujkál valahol, csak éppen mindig mindenki elszalasztja.

Shavit nemcsak a telepés mozgalom vezetőit illeti súlyos szemrehányásokkal, hanem a béke legelszántabb híveit is. Joszi Beilinnnek, az oslói megállapodások nagy koordinátorának például azt hánnya a szemére, hogy azonnali békét akart, és nem vette figyelembe a palesztin lakosság súlyos és mély ellenérzéseit, amelyeket csak hosszadalmas párbeszéddel lehetett volna oldani.

Végül látva, hogy a környező arab tömegek engesztelhetetlen gyűlöletét az izraeli baloldal ajánlata, a '67-es határookra való visszavonulás sem tudhatja csillapítani, oda jut, hogy az ősbűn, az 1948-as függetlenségi háború immár jóvátehetetlen. „A föld el van átkozva... Tizennyolc évszázad után először fordult elő, hogy zsidó katonák nagy és szervezett erővel elfoglalták egy másik nép földjét és több tucat falvát... Minden, ami kísért minket, itt van, ezen a helyen... Nemzedékről nemzedékre. Háborúról háborúra.”

A könyv nemzetközi sikeréhez nyilván nem volt elég, hogy felkészült és jó tollú szerző írta, kellett hozzá ez a fajta skizofrénia, amely a nyugati világ számára a zsidó állammal kapcsolatban alapvető szükséglet: Izrael jó hely, de bűnös is, szeretjük is, meg nem is, legyen is, meg nem is.

Gadó János

Oda jut, hogy az ősbűn, az 1948-as függetlenségi háború immár jóvátehetetlen.

FALLAL HATÁROLT VILÁG

*Bogdan Wojdowski: A holtaknak vetett kenyér.
Park Könyvkiadó, 2013, 463 oldal,
Pálfalvi Lajos fordítása*

Bogdan Wojdowski, a varsói gettó krónikása 1971-ben írta önéletrajzi dokumentumregényét, mely 2013-ban jelent meg magyarul.

A könyv egyszerre dokumentarista mű és fikció, jelenetekre tördelt, belső monológokkal tagolt pokolbéli tabló, egzisztencialista és modern terápiai írás, mely azonban nem hozott gyógyulást: az író 1994-ben öngyilkos lett. Nehezen olvasható könyv, nincs tapintható cselekményszál, csak töredékek az éhezők utolsó hónapjairól, akiknek arca más-más idősíkban bukkan elő. A szerző élethűen idézi fel a gettó lakóit, anyát, apát, nagyapát, e vértelen hólepete árnyat, ki menekülésre buzdít, rokonokat, szomszédokat, iskolatársakat, a koldusok toprongyos kísértethadát, névtelen és arctalan földönfutókat.

Wojdowski 1930-ban született Varsóban egy asztalos/kárpitos-mester fiaként. A vezetékneve igazi, a keresztnévét a Bogdan Kaminski névre kiállított hamis igazolványából kölcsönözte. Valódi nevét (és korábbi identitását) főhőse, Dawid viseli. A krónika térbeli határa a kis gettó fala, ahol a 10-12 éves Dawid Fremde (mint beszélő nevű, „idegen”) gyakran átszökik kenyérért. Két év történetét öleli fel a könyv: 1940 őszén indul a történet (ekkor zárják le a gettót) és az 1942-es Reinhardt-akcióig tart, amikor a németek Treblinkába küldik a gettó maradék, összetereit lakóit. A fiú szeme rögzíti a gettó képeit, de mindent az elbeszélő perspektívájából látjuk.

Gettó előtti emlékek, szakrális tér és infernális valóság keverednek, ahol a „kihalt tájon patkányok mondták a kaddist a holttestek fölött” és a betört üvegen túli égbolt darabkáin úsztak a felhők. A cselekmény – jelképesen – gyakran az ünnepek köré rendeződik. Egyéni sors és a gettó társadalma tárul fel, ősapák vizionált képe az égben (az első fejezet a nagyapáig vezető bibliai genealógiával kezdődik) és

a jelen kísértetárnnyai a földön: a hős és a kórus drámaian lemeztelenített, ám Wojdowski nem idealizál, nem moralizál.

Könyve belső táj és a falakkal határolt világ panoráma-képe. Üszkös romok, macskaköves sikátorok, fehér arcú haldokló kísértetek kiáltása a köveken, halott szemgödörre emlékeztető kitört ablaktáblák, megfeketedett és kiszáradt fák. Utcagyerek kolduskoncertet adnak. „Alamizsna, imádság és átok” szavai keringenek, vidékről a gettóba, a flasztarra száműzött kántorok koldustranszba esve az éhség és zsoltár énekét zengik és csontkezeiket nyújtják: „Holtak, vessetek egy falat kenyeret a holtaknak.” Tífuszláztól égő szemű haldoklók között riksák és hullaszállító közlekednek.

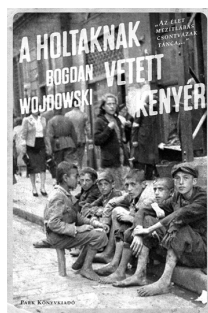
„Eldobott órák hevertek a házban, az elmúlt időt mutatták. Verssorok szóródtak ki a széttépett imádságoskönyvekből, néma átkok tévelyegtek... zsidók árnyai suhantak át a városon, mint a megkopasztott angyalok.” A rozoga épület emeletéről hegedűszó hallatszik, a hegedűművész már nem tér vissza amerikai koncertkörútjára. „Mikortól nem ember az ember?... Az éhezők világát a has irányítja” – mondta Obuchowski doktor, a gettó orvosa.

Hullafényben zörgő csontú prostituáltak a romokon árulják magukat. Dawid tífuszos lázálmában elrepültek Madagaszkárra a kis gettó sikátorai. De a temetőben sincs melankólia, sem ősrégi fák: holttestek hányódtak megmeredve, ahogy érte őket a vég – a kietlen képet csak fényképezgető nácik tarkítják. Rongyos kis csontvázak (hősünk is) kaparják e hullamező földjét, aranyfogakat keresve.

1942 nyara lidércnyomás a Reinhardt-akcióval. Anyát feltaszítják egy pályaudvarra menő teherautóra. „Bármelyik pillantás lehet az utolsó.” Démoni életkép: Hermann Höfle SS-Sturmabführer kutyája ugat, miközben a tiszt náci retorikát harsog. Háttérzaj: az Umschlagplatzra tereltek párbeszédfoszlányai.

Végtelen bujkálások pincékben, padlásokon, műhelyben: a regény szándékosan befejezetlen – a rémhistóriának nincs vége.

Szarka Zsuzsanna

Hullafényben
zörgő csontú
prostituáltak
a romokon
árulják
magukat.

ÉLET ÉS IRODALOM

IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

Kedvezményes
előfizetési díj
1 évre 18 000 Ft
Megrendelhető
a szerkesztőségben
(1089 Bp., Rezső tér 15.)
Telefon: 210-5149,
210-5159
Fax: 303-9241
e-mail: es@es.hu

AMI A CÍME.

Megjelenik minden pénteken!
Keresse az újságárusoknál
vagy fizessen elő!

Szenvedélyünk a kultúra!

Már elérhető, megkapható,
beváltható!

Örömmel értesítjük, hogy
**közösségi kulturális
kártyánk**

mostantól a rendelkezésére
áll.

Nemcsak egy összetartó, élet-
teli baráti társaság tagjává
jogosít, de fantasztikus
kedvezményeket vehet
igénybe partnereinktől.
Fesztiválokra, koncertekre,
színházi előadásokra válthat
jutányos áron belépőt,
az olvasmányokban,
gasztronómiai élményeiben is
patronál.

Partnereink, kártyabirtoko-
saink száma egyre nő,
várjuk Önt is csapatunkba!

A kártya éves díja 5000 Ft,
nyugdíjasok és diákok
4000 Ft-ért válthatják ki.

A Mazsike-kártyát
ezen a címen igényelheti:
mazsike@gmail.com

További információk
honlapunkon:
www.mazsike.hu

 Schiller Autó Család

SCHILLER SZERVIZEK

ISO 9001:2009 szerint tanúsítva

**MÁRKASZERVIZEK ÉS TÍPUSTÓL FÜGGETLEN
SZERVIZSZOLGÁLTATÁSOK BUDAPESTEN, HAT HELYEN!**

- IV. ker. Külső Váci út 20.
- XIII. ker. Váci út 113.
- XIII. ker. Dráva u. 18-22.

- IV. ker. Fóti út 143.
- XIV. ker. M3 bevezető
- XV. ker. Szentmihályi út 142.

Több, mint 25 éves tapasztalat!

www.schiller.hu

Bálint Ház

a hely, ami összehoz

*Immár
20 éve
a zsidó
közösség
háza.*

Programjainkkal, szélesre tárt ajtónkkal nyitott,
színes, támogató közösséget építünk, aktív
részvétellel, közösségi és kulturális programokkal.

**Felelősséget vállalunk
saját közösségünk
és a társadalom felé.**

Most rajtad a sor!

Rendelkezz adód 1%-áról!

mazz.hu

MAZS Alapítvány: 19664651-2-42

balinhaz.hu

szarvastabor.hu

mazz.hu

judafest.hu

jaffe.hu

mellrakellen.hu

narancsliget.hu

nka